

Universiteit
Leiden

The Netherlands

'Zonder eigen gewinne en glorie' : Mr. Iman Wilhelm Falck (1736-1785), gouverneur en directeur van Ceylon en Onderhorigheden

Dulm, F. van der

Citation

Dulm, F. van der. (2012, February 9). *'Zonder eigen gewinne en glorie' : Mr. Iman Wilhelm Falck (1736-1785), gouverneur en directeur van Ceylon en Onderhorigheden*. Uitgeverij Verloren, Hilversum. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/18470>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/18470>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

12 Gouverneur

12.1 Persoonlijk

Eind 1767 werd Falck veelvuldig geplaagd door ‘hete koortsen’ waardoor hij als indisponibel vermeld stond in de Resoluties van de Raadsvergaderingen. Hij verbleef in zijn onderkomen op het Kasteel en was nauwelijks in staat te schrijven; tegenover Hope verklaarde hij dat het lag aan ‘een vervelende verkoudheid, die hem enige tijd verzwakte’.¹ De koortsen zouden kunnen duiden op aanvallen van malaria. Deze ziekte kwam op zeer grote schaal voor in Batavia en op andere plaatsen op Java; in Colombo echter nauwelijks² en slechts in geringe mate in buitengebieden met stilstaand water of met een grote ‘tank’. Het was heel goed mogelijk dat hij de ziekte in Batavia had opgelopen. Zijn gestel was begin 1765 volgens zijn eigen zeggen ook al zwak.³ Er waren geen eerdere berichten bekend over langdurige afwezigheid van zijn werk of een vermelding van ziekteverschijnselen die duiden op malaria of een andere ernstige ziekte. Wij weten alleen dat hij in 1757 zijn arm had gebroken. De kenmerken van malaria zijn periodieke koortsen met de sensatie van rillende kou.⁴

De lichamelijke toestand speelde hem, volgens zijn brieven vanaf 1767, ernstig parten. Het was meer dan zo nu en dan een verkoudheid. Er is echter geen duidelijke aanwijzing over malaria bij hem te vinden; het is goed mogelijk dat hij zo nu en dan een aanval kreeg. Commandeur De Lij liet zich in een brief aan zijn neef Van Vredenburg, uit over de kwalen van Falck, en meldt dat deze ‘laboreert aan een haarsen ziekte en zenuwe ziekte’.⁵

Uit een publicatie over zenuwziekte in Nederland tegen het einde van de achttiende eeuw van de hand van de medicus Lambertus Bicker valt op te maken dat zenuwziekte een containerbegrip was waar bijna alles is onder te brengen dat met een verstoorde geestestoestand van mensen te maken had.⁶

1 NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 13 november 1767.

2 Van der Brug, *Malaria en malaise*, 83.

3 SAA, Collectie familie Hasselaer inv. nr. 292, Iman Willem Falck aan Pieter Cornelis Hasselaer 26 mei 1765; Falck had het over de aanstelling van de nieuwe 2^e secretaris van de Hoge Regering Van der Roost die geen ‘zwakker lichaam-gestel had dan hemzelf’.

4 Van der Brug, *Malaria en malaise*, 72. De vivax-malaria is niet dodelijk; de koortsen nemen na een week of drie vanzelf weer af. De parasieten verdwijnen niet. De patiënt herstelt langzaam en lijkt op een gegeven moment genezen. De ziekte blijft echter chronisch op een laag niveau. Door de ontstane permanente bloedarmoede ontstaat verminderde vitaliteit en grotere ontvankelijkheid voor andere ziekten.

5 NA, Collectie Heeres, inv. nr. 13, Arnoldus de Lij aan Gerard van Vredenburg, 2 februari 1768.

6 Lambertus Bicker (1732-1801), doctor in de medicijnen, Leiden; secretaris van het Bataafsch Genootschap der proef-

Vanaf het einde van het jaar 1767 verbleef Falck op zijn buitenplaats de Pas Naklegam waar de 'buitenlucht hem goed deed'.⁷ Aan het begin van het nieuwe jaar waren 'zijn krachten hersteld';⁸ hij ging toch nog niet aan het werk vanwege 'aanhoudende zwakheid'.⁹ Kerkdiensten in de Fortkerk woonde hij wel bij.¹⁰

Tijdens zijn afwezigheid werd hij dagelijks mondeling op de hoogte gehouden door zijn plaatsvervanger, de tot hoofdadministrateur benoemde eerste pakhuismeester Schmidt. Deze overhandigde hem alle binnengekomen brieven en andere stukken voordat deze in de Raad aan de orde werden gesteld. Hij nam deze door, voorzag ze van commentaar en formuleerde standpunten.

Vanaf 8 april 1768 nam Falck weer deel aan de vergaderingen. Hij leidde de jaarlijkse bijeenkomst van de kaneelschillers, eveneens in april, en vlak daarna reisde hij naar Negombo. Op 10 mei werd hij in het bijzonder welkom geheten in de Raad.¹¹ Zijn terugkeer werd in het verslag van de vergadering van de Raad als volgt genoteerd:

De heer gouverneur door godes goedheid van zijn onpasselijkheid volkomen hersteld en tot algemene hartelijke blijdschap aan het hoofd deeze Vergadering verschenen zijnde ...

Hij was 'volkomen hersteld' volgens het verslag maar dat betrof puur zijn fysieke conditie; geestelijk ging het niet goed. Manger merkte echter in zijn *Lijk Reede* over Falck op: 'Hij had ene magt over zijn hartstogten, nooit zag men hem uijtgelaaten in voor- of tegenspoed, in hoope of vreeze in blijdschap of droefheid allermint in oploopenheid en toorn'. Hij maakt de indruk dat hij misschien leed aan depressiviteit. Hij was daarnaast ook cyclisch ziek maar wel in staat vanuit zijn bed te werken. Zijn zwakke gezondheid zou hem langzaam lichamelijk kunnen hebben gesloopt. Boers zou hierover na zijn dood opmerken: 'Aan het einde van zijn leeven verviel hij in eene kwijnende ziekte, die de vermoogens van zijn geest, zooals zijne beste vrienden opmerkten niet weinig aandeed en verzwakte, misschien ook op zijn bestuur eenigen invloed maakte'.¹² Daarvan is echter in zijn brieven, en zoals later blijkt uit zijn handelen, niets te merken.

Zijn ziekte had hem in 1767 doen nadenken over zijn toekomst en over een eventuele verlenging van zijn contract. Hij schreef aan Hope:

mijn voornemen om de Maatschappij op Ceilon, zonder hoogere ampten te zoeken, naar mijne zwakke vermoogens te dienen, is tans aan 't dobberen, wijl mijn laatste ziekte mij in de verbeelding heeft gebragt dat een stil en onbekommerd leven geschikt naar mijn sobere middelen, oirbaarder voor mijn ligamsgestel zoude weezen, dan mijn tegenswoordig beroep ...¹³

ondervindelijke Wijsbegeerte en gewoon lid van het Utrechts Provinciaal Genootschap, schreef: 'Over de Zenuwziekte der Nederlanden', in: *Verhandelingen Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Konsten en Wetenschappen*, Derde deel, tweede stuk (Utrecht 1785).

⁷ SLNA, inv. nr. 1/3074, Dagregister Colombo, 1 januari 1768.

⁸ NA, Collectie Hope inv. nr. 34, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 30 januari 1768.

⁹ SLNA, inv. nr. 1/3234, Resolutie Raad, 12 januari 1768.

¹⁰ SLNA, inv. nr. 1/3074, Resolutie Raad, 10 januari 1768.

¹¹ NA, VOC inv. nr. 3234, Resolutie Raad, 10 mei 1768.

¹² Colenbrander, *Gedenkschriften*, 328-329: 'Extract uit Rapport op 19 mei 1785 aan Hun. Hoog. Mog mondelijk gedaan door den eersten Advokaat van de O.I. Comp, Mr. F.W. Boers'.

¹³ NA, Collectie Hope inv. nr. 35, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1768. Falck vervolgde deze pas-

Twee maanden later kwam de brief uit Patria binnen waarin stond dat Falck bevorderd was tot extraordinaris raad door de opperbewindhebber in de plaats van wijlen zijn voorganger, Van Eck.¹⁴ Uit de persoonlijke correspondentie en zijn handelen uit de jaren na 1767 is van een geestelijke inzinking of depressiviteit niets terug te vinden. Na de Vierde Engelse Oorlog was hij wederom regelmatig indisponibel en sloeg de somberheid weer toe.

Zijn zorgen werden vermoedelijk in huiselijke kring opgevangen, hoewel hiervan uit persoonlijke brieven slechts af en toe iets bleek. Bij aankomst in Colombo in 1765 was zijn vrouw Doortje nog maar zestien jaar oud. In een kort briefje aan neef Otto in 1776 liet hij weten dat het met zijn vrouw niet zo goed ging door '*une fausse couche, qu'elle eue pour la sixième fois*'. Deze miskramen zullen zeker een domper voor beiden hebben betekend; het huwelijk bleef kinderloos. Neef Otto moest dus begrijpen '*... dat ik het onmogelijk schikken kan uw brieven naar vereisch te beantwoorden*'.¹⁵ In latere brieven viel er af en toe wat te vernemen over Doortjes gezondheid en gemoedstoestand. Aan de Franse agent Louis Monneron in Colombo schreef hij dat zij altijd klaagde en ziekelijk was.¹⁶

12.2 Relatienetwerken

Voor de hoogste bestuurders van de Compagnie waren goede onderlinge verhoudingen en het kweken van loyaliteiten als leider van het bestuur van een comptoir van essentieel belang om goed te kunnen functioneren. Falck stond achter zijn ondergeschikten als hen naar zijn overtuiging onrecht was aangedaan. Dit leverde hem veel loyaliteit op van verreweg de meeste van de Raden en overige ondergeschikten gedurende zijn gehele ambtsperiode. Tijdens de regelmatige korte en lange periodes van zijn afwezigheid was dat met name zeer waardevol. Vele hogere gekwalificeerde dienaren op Ceylon en in Zuid-India golden als zijn vrienden en vertrouwelingen; sommigen van hen waren hem bovendien door familiebanden extra toegewijd. Voor zover bekend had hij slechts één duidelijke tegenstander en opponent: de hiervoor besproken De Lij, commandeur van Galle, en in mindere mate Ross, directeur van Bengalen. Hoewel hij met de laatste van 1777 tot 1781 de eerdergenoemde controverse had over de aankoop van rijst, leidde dit niet tot een blijvend conflict of tegenwerking. Controverses pasten in het geheel niet bij de bescheiden en integere Falck.

Er zijn weinig details bekend over zijn opstelling in persoonlijke contacten; slechts een aardig voorbeeld komt naar voren in een brief aan de Franse agent Monneron. Falck schreef dat enige Franse contacten hem aanschreven met baron. Hoewel hij recht had op een adellijke titel¹⁷ vond hij het gebruik van de titel baron onjuist. Hij merkte op dat indien zij dit

sage met de merkwaardige opmerking '*... en daarom ben ik verplicht UwEdele te verzoeken om van 't uitzenden van getrouwe soldaaten af te zien, wijl het aan de kost helpen van diergelijke menschen niet zonder zwaarigheid is, die niemand zonder zelf uitvind ervan 't onderwerp te weezen, gaarne uit den weg zoude ruimen*'. Hij kwam er nimmer op terug; een reactie hierop van Hope is niet aangetroffen.

¹⁴ NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 14 juni 1767.

¹⁵ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 12 november 1776 en idem met PS, januari 1777 (hierin gaf Falck een uitvoerige reactie op vorige brieven waartoe hij in november niet in staat was).

¹⁶ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 2 oktober 1783.

¹⁷ Bijlage III, zie bij beide ooms Carel Gustaaf en George Tammo Falck.

bleven schrijven dan zou ‘men mij als ijdel beschouwen’; ‘que je suis Falck tout simplement’.¹⁸

In de paragraaf over patronage¹⁹ wordt aangegeven dat het in de achttiende eeuw in de Republiek en in de Oost onmogelijk was een vooraanstaande bestuurlijke positie te bemachtigen zonder patronage en familie- en vriendschapsrelaties. Wanneer men eenmaal op een vooraanstaande positie terecht was gekomen, was het van belang een uitgebreid relatienetwerk te construeren en te onderhouden door middel van regelmatige correspondentie en indien mogelijk door het afleggen van visites. Een onlosmakelijk onderdeel van deze relaties was het verschijnsel van dienst en wederdienst. Het onderscheid tussen vertrouwelingen, vrienden en familie was niet altijd te maken; het kon in één persoon verenigd zijn, maar het kon eveneens gaan om drie verschillende personen. Op Ceylon was Moens bijvoorbeeld vertrouweling en vriend en dat zou ook gelden voor Van de Graaff, die hem zelfs beschouwde als ‘mijn harten vriend’;²⁰ De Cock was drie in één; Kraijenhoff was alleen maar een familielid. Hope beschouwde zich naast patroon ook als vriend.²¹ De eerder besproken Amsterdamse regent en voor enige tijd Compagniesdienaar Pieter Cornelis Hasselaer was familielid en vriend. Beide laatstgenoemden bekleedden een hogere positie binnen de Compagnie, maar sociaal en maatschappelijk bestond er geen verschil.

Indien in een bestuursorgaan, zoals de Raad van Nederlands India in Batavia of die van de Raad van Ceylon, meerdere vertrouwelingen van de voorzitter of een ander leidend bestuurlid bijeen zaten, dan was er in zekere zin sprake van factievorming. Deze zou kunnen worden aangeduid als een soort van cliëntelisme: twee of drie cliënten die een netwerk vormen. In die constructie kan gouverneur Falck worden gezien als de patroon.

Hij onderhield zijn zeer uitgebreid netwerk van bestuurders, familieleden en kennissen in de Republiek via vele brieven, die hij soms vergezeld liet gaan van presentjes. Er is van deze brieven maar een fractie overgebleven.²² Van zijn directe familie kregen onder meer zijn ooms François Jan Lons, Carel Gustaaf, George Tammo en zijn tante Angelika de Flavard, weduwe Falck, de moeder van zijn dierbare neef Otto regelmatig brieven, assignaties en pakjes toegezonden.²³

Het oordeel over Falck van de kant van de Prins, de bewindhebbers, de Gouverneurs-Generaal en de Hoge Regering bleef onveranderd positief tot het einde van zijn leven.

Expliciet werd door de bewindhebbers zijn militaire ondersteuning aan de Malabar genoemd waarbij hij had gezorgd dat ‘het militaire wezen op goede voet’ was gehouden. Zijn instructie voor de commanderende officieren van Jaffna en Galle leverde hem eveneens

¹⁸ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 31 augustus 1783 (in PS).

¹⁹ Hoofdstuk 2 paragraaf 1.

²⁰ NA, Stadhoudelijke secretarie inv. nr. 1183, Willem Jacob van de Graaff aan de Prins, 9 oktober 1784; hij merkte op dat hij liever naar Bengalen was gegaan, maar zal op Ceylon blijven totdat ‘de heer falck thuisvaart’.

²¹ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 18 december 1770, brief waarin hij aankondigde vanwege zijn gezondheid zijn ontslag te hebben ingediend bij de Prins; Falck bedankte Hope voor de steun en vriendschap; Falck sprak in zijn brieven aan Hope regelmatig over de vriendschap tussen hen beiden.

²² Bijlage VII.

²³ NA, VOC inv. nr. 9952/74: ‘Lijst van bestel kasjes die volgens bekommesse permissie thans worden verzonden; nr. 75 memorie van verzonden assignaten’, 26 januari 1769 met het VOC-schip Damzicht; NA, VOC inv. nr. 9982, lijst van (bestel)kasjes, 22 februari 1781.

waardering op. Hij werd geprezen om wat hij deed 'ten nutte der maatschappij ...' en zij wensten van harte dat hij door zijn 'beproefde trouw, kunde, en ervarenheid ...' nog lang op een prettige manier 'zonder benadeling van hooger belang buiten plaatsing van zigzelve aan uwe tafel kan worden gemist, zich niet zal onttrekken het bestuur van dit aangeleegen wingewest ...'.²⁴ Deze lovende woorden werden in passende achttiende-eeuwse termen beantwoord: 'De Eerst ondergetekende voelt zich, bij zijn verlegenheid over uwer edele hoog achtbare al te gunstige gedachten en zijn des halve, ten duurste verbonden om zich in zijn gouvernement getrouwelijk te kwijten. Hij zal aan zijnen plicht met alle welmeenendheid trachten te voldoen en hij wordt er door de blijken van 't in hem gestelde vertrouwen ten sterkste toe aangespoord'.²⁵

Omstreeks maart-april 1774²⁶ arriveerde neef Otto uit Bengalen via Tuticorin in Colombo. Hij was verlost en moest nu verplicht zijn reis naar Patria maken via Batavia. De beide neven vonden deze regel zeer onterecht. Falck kwam hier later nog op terug; hij vond het een absurde regel van de Hoge Regering en schreef dat hij bij zijn thuisvaren 'gaarne verschoond zoude zijn geweest van eerst naar Batavia te gaan'. Boers meende dit 'een gunst te zijn, van bewindhebbers onverkrijgbaar – onverkrijgbaar voor een man, dien hij, genoegzaam in denzelfden adem, om denzelfs reeds volbrachte diensten, aan de bekwamen Imhoff voortrok, en van wie hij zoo men hen bewegen kon in Compagnie's dienst te blijven en naar Java te gaan, de eindelijk hervorming der Indische huishouding verwachtte!'.²⁷ Het laatste deel van dit citaat had te maken met Falcks benoeming tot directeur-generaal in 1781.²⁸

Uit Patria ontving Falck in 1774 en 1775 met een tussenpoos van drie maanden²⁹ brieven van bewindhebber Cornelis van der Hoop.³⁰ Deze schreef dat Falck de in 1771 vrijgekomen plaats van Romp, ordinaris raad en lid van de Hoge Regering zou kunnen gaan vervullen. Falck was hiermee zeer ingenomen. Aanvankelijk was er nog een kandidaat: de gouverneur van Java's Oostkust, Johannes Vos.³¹ Deze zou op grond van anciënniteit meer rechten hebben en diens bevordering werd ondersteund door de Prins hetgeen weer in Falcks nadeel werkte. Aan neef Otto schreef hij dat het niet doorgaan van zijn bevordering zou betekenen dat hij zijn financiële positie niet kon verbeteren. Hij had geld verloren aan de kassier van Galle en dat zou hij nu niet kunnen inlopen. In 1775 klaagde Falck

²⁴ NA, VOC inv. nr. 4496 Resolutie Haags Besogne, 14 juli 1777.

²⁵ NA, VOC inv. nr. 3546, Iman Willem Falck aan de Heeren XVII, 28 januari 1779; reactie bij Gouverneur en Raad aan Gouverneur-Generaal en Raden n.a.v. reactie van de bewindhebbers op de Staat van Ceylon over 1777.

²⁶ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 57; Otto reisde in mei 1774 verder met het VOC-schip Schoonzicht naar Batavia en vandaar met het VOC-schip Botland naar de Kaap, aankomst 8 januari 1775, in gezelschap van zijn broer George Karel (DAS, 7925.2).

²⁷ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 55-56.

²⁸ Hoofdstuk 15.

²⁹ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 21 januari 1776; 'ééns in Decemb. 1774 en andermaal in Maart 1775'.

³⁰ Mr. Cornelis van der Hoop (Den Haag, 1716-idem, 1781), gehuwd met Anna Maria Visscher weduwe van de Haarlemse bewindhebber van de VOC Jan van Styrum; 1755 eerste advocaat van de Compagnie; 1770 bewindhebber; 1776 raadshier in de Hoge Raad; woonde aanvankelijk te Amsterdam aan de Klovenierswal, daarna kocht hij het huis van zijn aanstaande vrouw, de hofstede Vredenhof onder Heemstede (NBBW XIII, 1189).

³¹ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1783, C.A. Vos (secretaris van de Staten van Utrecht) aan de Prins, 8 augustus 1767 met betrekking tot zijn broer Johannes Vos sedert 1765 aangesteld tot gouverneur van Java's Oostkust – en destijds extraordinaris raad in de plaats van de overleden Taillefert; 1776 ordinaris raad.

Kolomb 12. April 1793.
 Doorluchtigste Hooggebooren Vorst en Keizer,
 Met onzen hoogen Katerijk van Ryen had ik den 17. Fe-
 bruarij uwer mijner jongster brief aan den Vorst. Hoogheest
 te Koenigsberg, en sedert zij wij niet in staat was
 te schrijven, wachtende nog voort ongedult na de haastbren-
 gende wij, volgens Engelsche berichten, na twee maanden
 wachtende, dat het Vaderland te wachten zal. Met
 jongste brief van de Heeren Beveindachters is van heden
 den 11. st. en daarbij versocht ons de milde uitbreiding
 des onzen acht schijng, medegedeeld het welken van te
 zullen uitgaan na medelen om ons met de Engelse te
 noodigden te worden onder vreedige klagen. Daar
 we hien anderhalf jaar sedert het schijng verloop
 zonder dat wij talle of teken gekend, welken enige
 bevestigende ontvange en hebben. Tans staat de heer
 de Kerkhof voor de deure en als twee uitkomende bij
 de Koenigsberg, welke wij te te Gale moeten
 laten lofen en keeren van het laatste van Philo-
 pome van die goederen van Kolomb (tegen hien) wil
 de zonderling voor van Stroming alle raat van Gale
 na Kolomb onmogelijk maakt van de raat van
 gids tot ontrent het einde van Philo-
 pome twee onderdoeren medeloot, en de hien on-
 ten mittekomende, ten zij enige maanden na hien
 volge verloop, zagen worden enige hien uit hien
 lade te hien aanlandende, dan behoeft ik niet veel
 worden te gebruiken om hien te overvoeren. wij
 van denken te beschrijven, en de hien hien van de
 hien hien van hien hien wedermaakt op de hien
 hien hien te hien. Ik sta hien van de hien
 hien hien.

Afb. 12 Eerste bladzijde van een eigenhandig geschreven brief van 12 april 1783 van Iman Willem Falck aan prins Willem V (KHA, archief Willem V inv. nr. 2826).

over zijn verdiensten: 'De inkomsten, zijn, door de ellende op de vaste kust [Malabar], nu schraaler dan ooit, en de Hr. Roock heeft de goedheid gehad om 10.000 Rijksd. van Winkelkassen 't zoek te maaken, zonder te weeten, waar het gebleeven is', 't zoek te maaken, of liever zijn bedienden met de kas zoodanig te laten omspringen. Dat deeze somme of mogelijk nog meer, is geeklipzeerd [later in de brief bleek het te gaan om 20.000 rijksdaalders]'; 'niemand kan nagaan, waar het gebleeven is'; 'het moet hem grootendeels van tijd tot tijd ontstolen zijn bij de telling ...'. De vergadering van het Haags Besogne augustus 1787 ging uitgebreid in op problemen van de winkeliers in Galle en Colombo onder andere die van koopman De Roock³² die blijkbaar geld van Falck beheerde. Deze winkelier moest zich voor een tekort van 15.240 pagodes verantwoorden en verzocht twee maanden uitstel van betaling. Hij wenste zijn goederen te verkopen om hiermee zijn schulden te verminderen en naar Batavia te kunnen vertrekken. Het vereffenen van zijn schulden bleek volgens de Hoge Regering niet te zijn gelukt zelfs niet met steun van zijn 'familie in Nederland'. Het Haags Besogne concludeerde met de Raden in Batavia dat de 'tekort komingen veroorzaakt waaren door abuijzen en bedriegerijen van anderen'. Niet door De Roock want die had altijd zuinig geleefd en was 'naauw ziendt' geweest.³³ Falck had niets aan deze constatering van het Besogne; hij kreeg zijn geld hiermee niet terug. De uitgaven en inkomsten over het jaar 1775 zouden uiteindelijk tegen elkaar weg vallen en hij zou niets overhouden.

12.3 Inkomsten

Hij kan om zoo te spreken, zoo veel geld schraapen als 't land bezit, en hetgeene het ergste is, zonder dat men hem in rechten daarover kan aanspreken.³⁴

Het vergaren van fortuin speelde bij Falck nimmer een primaire rol zoals dat wel gold voor menig dienaar van de Compagnie waaronder neef Otto. Falck had een zeer uitgesproken mening over de schraapzucht onder de Compagniesdienaren. Hij zette zijn opvattingen uiteen in een geheime bijlage die was gevoegd bij brieven aan zowel zijn patroon Thomas Hope en als zijn oom Sybrandus Columba. Het vermoeden bestaat dat zij niet de enigen waren die deze bijlage ontvingen gelet op de opmerking die Boers maakte in Falcks 'in memoriam'.³⁵

Hoewel velen volgens Falck meenden dat hij wel van gedachte zou veranderen over 'geldwinning' waarbij het ging om inkomsten te genieten, 'die mij niet uitdrukkelijk toegewezen door mijne Hooge Overheid', bleef dit zijn moreel uitgangspunt bij zijn financieel handelen. Wanneer de gouverneur het goede voorbeeld gaf 'dan durven de mindere beampten

³² NA, VOC inv. nr. 4495, Resolutie Haags Besogne, 12 april 1778; De Roock was tevens administrateur in 'winkel klede'.

³³ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 31 oktober 1775.

³⁴ NA, Collectie Hope inv. nr. 23, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1767; bijlage 'Secreet. Customados van Gouverneur, en onderhoorigheden op Ceilon'.

³⁵ Bijlage 1.

geene, – immers geen grove strecken te oeffenen'. Indien dienaren zich niet goed gedroegen dan zouden zij geen 'gezag over de inlanders oeffenen'.³⁶

Falck merkte in de voornoemde bijlage op dat hij, buiten zijn vaste inkomen van 25 rijksdaalders, zijn kostgeld³⁷ en 'rantzonen bij de Negotieboeken' van omtrent 20.000 rijksdaalders, in een goed jaar tot 25.000 kon komen waarbij hij ook goederen mocht betrekken uit de Compagniespakhuizen voor vermoedelijk jaarlijks zo'n 2000 gulden.³⁸ Dat was wel uitdrukkelijk voor gebruik thuis.³⁹

Het bedrag van 20.000 rijksdaalders was opgebouwd uit 24% Gaalse en Colombose zeetollen, zo'n 5000 uit de opbrengst van areeck,⁴⁰ en de gerechtigheden uit 10 'Dispens'-dorpjes. Deze bestonden uit visvangst, vruchten uit de boomgaard en rijst. De opbrengst verschilde uiteraard maar lag tussen de 2500 en 3000 rijksdaalders. Deze inkomsten waren wettig aldus Falck, hoewel alleen de eerste in het 'Reglement van de provizien' stond. Hij was van oordeel, dat indien hij hier niet over kon beschikken, hij direct bankroet zou zijn. De kosten om het huishouden van gouverneur te voeren waren aanzienlijk en hij moest grote bedragen aan behoeftigen betalen en aan de ambassades naar Kandy. Wie hij bedoelde met behoeftigen is onduidelijk. Het konden lieden zijn op het eiland, maar daarnaast ondersteunde hij verschillende familieleden in Patria, zoals gezegd de moeder van neef Otto en de beide ooms Gobius. Falck ontving ook nog een deel uit de verpachte parelvisserij.

In zijn notitie vroeg hij zich wel af op welke wijze vele gouverneurs zich in het verleden hadden verrijkt. Hij schreef dat toe aan enorme hoeveelheden giften, ook wel genoemd zichtgiften of nessesers. Die uit Jaffna zouden zeer grote waarde hebben gehad.

De giften werden na ontvangst direct te gelde gemaakt. Falck noemde dit allemaal 'gouverneurs verborgen inkomsten'. Deze zouden verder hebben bestaan uit zichtgiften van nieuw aangestelde lokale hoofden. Zij zouden eerst als gift hebben bestaan en daarna in een vorm van belasting. Zelf zou hij onder ede willen verklaren dat hij de zichtgiften nimmer had aangewend ten eigen bate maar direct had overgedragen aan de kassier, negotieboekhouder van Colombo.

Uit de vele opmerkingen in de brieven van Falck bestaat de stellige indruk dat hij sober leefde. Hij hield wel geld over en was in staat geld naar Patria te sturen. Toch teerde hij in volgens de *Gedenkschriften* van Anton Reinhard Falck. Reeds eerder klaagde hij dat hij te weinig vermogen had om op dezelfde voet in Patria te leven als op Ceylon. Hij zag in dat hij

³⁶ NA, Collectie Hope inv. nr. 23, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1767; bijlage 'Secreet. Customados van Gouverneur, en onderhoorigheden op Ceilon'. Gijsberti Hodenpijl publiceerde de bijlage in: 'Inkomsten van de rechtschappen Gouverneur', 411-418, zonder alle achtergronden van Falck te kennen.

³⁷ De hoogte van kostgeld per maand is niet terug te vinden; Van de Graaff kreeg op het moment dat hij geëligd werd gouverneur was een bedrag 38.19/98,-, dat was afgestemd op hetgeen hij kreeg als directeur van Surat (NA, VOC inv. nr. 3640, Resolutie Raad, 13 juni 1782).

³⁸ NA, VOC inv. nr. 3640, Resolutie Raad, 13 juni 1782; Van de Graaff mocht voor zo'n 2000 gulden betrekken aan wijn, bier, specerijen, suiker en porselein; daarnaast brandstof en lampolie; Falck zal zeker hetzelfde of meer gekregen hebben.

³⁹ NA, collectie Alting inv. nr. 46; 'Generaal Reglement wegens Provisien voor dienaren; diverse bepalingen op de respectieve buyten comptoiren, Batavia mei 1755'; 'Memorie van Menage van den Gouverneur generaal Mossel met de daar genomene Resolutien anno 1755' (9 mei 1755; afzonderlijk hoofdstuk voor Ceylon).

⁴⁰ NA, Collectie Hope inv. nr. 34, Iman Falck aan Thomas Hope, 13 november 1767; aan de wijze van opbouw van dit bedrag worden enige bladzijden besteed; er werden allerlei onderverdelingen en koersberekeningen door Falck gegeven.

niet zo kon leven als neef Otto na zijn thuisvaart op zijn buitenplaats bij de Bilt. De hem toegekende emolumenten op grond van zijn gouverneurschap konden zijn verliezen niet compenseren. Het kwam er op neer dat hij zoals in 1775 weer 'achteruit [had] geteerd'. Aan neef Otto vroeg hij: 'Wat nu gedaan?'.⁴¹ Zijn uitgavenpatroon moest worden herzien; de onderstand die aan beide ooms Gobius werd overgemaakt, zou wel eens kunnen komen te vervallen.⁴²

Via de houder van de Kleine Kas te Colombo deed hij regelmatig een verzoek voor een geldzending naar Patria. Dit ging in de vorm van een wisselbrief of assignatie.⁴³ Volgens de opgave in overzichtslijsten onder de overgekomen brieven aan boord van enige retourschepen uit Ceylon zond hij via de officiële weg veelvuldig assignaties.⁴⁴ Uit de correspondentie met zijn zaakwaarnemers, oom George Tammo en neef Otto Willem is bekend dat er overboekingen op deze manier ten behoeve van familieleden en aan derden plaatsvonden.

Na zijn vertrek uit Patria had Falck zijn ooms George Tammo en Hendrik Anthony Gobius gevraagd als zijn zaakwaarnemers op te treden. In 1764 verzocht hij aan zijn binnenkort thuisvarende schoonvader De Wendt eveneens om zaken voor hem te behartigen in Patria.

Hij gaf in 1780 aan Billing als eerste gezworen klerk ter secretarie opdracht een akte op te stellen waarin werd vastgelegd dat zijn schoonvader De Wendt, zijn oom George Tammo en zijn neef Otto Willem bevoegd waren hem gezamenlijk en ieder afzonderlijk 'in rechten als daer buiten in Nederland te representeren, alle zaaken en affaires den Edelen Heer konstituut aangaande waar te neemen mitsgader alle uitstaande schulden te innen voor dezen en [te] ontfangen ...'.⁴⁵ Eind 1779 had hij aan Otto Willem geschreven dat deze in plaats van hun overleden oom Gobius 'generaale volmacht' kreeg 'nevens mijn schoonvader en oom G.T. Falck, die beiden wel bejaarde zijn, om één van beiden zulk last op te leggen'.⁴⁶ George Tammo verrichtte nog na de dood van zijn neefje een betaling van de achterstallige contributie aan de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem.⁴⁷

Er bestaat geen inzicht in het vermogen dat Falck naliet bij zijn overlijden. Het scheeps-soldijboek van het VOC-schip *Amelisweert* waarop hij in 1755 aanmonsterde en waar een overzicht staat van zijn in- en uitgaven, is incompleet. Na 1775 waren zijn reguliere inkomsten en uitgaven niet meer bijgewerkt waardoor ook ieder inzicht ontbreekt in de eindafrekening in 1785. De afwikkeling van zijn erfenis is evenmin aangetroffen in de geraadpleegde archieven.

41 NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 21 januari 1776.

42 In het financieel overzicht van neef Otto Willem Falck van 31 december 1774 zou het gaan om de ooms Mr. Hendrik Anthony (1724-1775) en Mr. Joan Frederik Gobius (1713-1787).

43 Van den Belt, VOC-bedrijf; Assignaties, 167-219.

44 Van A. van den Belt ontving ik een overzichtslijst die hij had gehanteerd bij zijn hoofdstuk over Assignaties; hierop prijken veelvuldig de namen van Otto Willem Falck en George Tammo Falck voor betalingen uit naam van Iman Willem aan familieleden en notarissen in Patria.

45 NA, VOC inv. nr. 6200, akte 28 januari 1780; bevestiging bestaande situatie die spoedig daarna werd gewijzigd.

46 NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 18 december 1779.

47 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 987.

12.4 Bezoekers

Naast Compagniesdienaren van buiten Ceylon waren er buitenlandse bezoekers waaronder Indiase vorsten of hun afgevaardigden, de gouverneurs van het Portugese Goa, het Deense Tranquebar, en Britse en Franse agenten.

In de Raad schoven af en toe hoge bezoekende Compagniesdienaren aan. Als het zo uitkwam was de commandeur uit Jaffna aanwezig; slechts zelden was commandeur De Lij uit Galle present. Regelmatig kwam Van Angelbeek als opperhoofd van Tuticorin over, hetgeen ook te maken zal hebben gehad met de nauwe band tussen hem en Falck. De vorige opperhoofden werden niet vaak aangetroffen blijkens de resoluties van de Raad. Vanaf de tweede helft van augustus tot begin september 1770 zat het toen nog geëligeerde opperhoofd voor Trincomalee Schorer aan tafel zonder dat hiervoor een aanwijsbare reden was, gelet op de besproken onderwerpen.⁴⁸ Formeel hadden de opperhoofden, met uitzondering van Van Angelbeek, geen zitting in de Raad.

12.5 Rechtshandhaver

gaat integendeel een Gouverneur met een goed voorbeeld voor, dan daarvan de mindere beamp-ten geene, immers geen grove strecken oeffenen, daar ze anders, voornaamelijk die eenig gezag over de inlanders oefenen, zulke overvloedige en bedekte gelegenheden toe hebben, dat de nauwste wetten niet in staat zijn dit euvel te stuiten.⁴⁹

De gouverneur was uit hoofde van zijn functie het hoogste bestuurlijke orgaan op het eiland zonder dat hij een specifieke plaats had in de rechtsgang. Hij had het toezicht op de rechtspraak als hoogste vertegenwoordiger van de Compagnie. Het was voor hem mogelijk in te grijpen door een rechtsgang of de tenuitvoerlegging van een rechtelijke uitspraak op te schorten of stop te zetten. Volgens Hovy in zijn proefschrift *Ceylonees Plakkaatboek* met verwijzing naar de rechtshistoricus Van Kan, kon de gouverneur 'door het ingrijpen in een rechtsgang een beslissing van de appèlrechter of een andere dan de specifiek- rechtelijke overheid uitlokken of afwachten'.⁵⁰

In 1773 werd de kadet Willem Godfried Eberk ter dood veroordeeld; Falck ging in appel en liet hem naar Batavia zenden en lichtte de Raad hierover in. Het Hof van Justitie in Batavia moest beslissen of het appel terecht was.⁵¹ Met name wanneer het een lijfstraf betrof of een doodsvonnis, moest de goedkeuring van de gouverneur worden ingewacht voor de vol-

⁴⁸ NA, VOC inv. nr. 3293, Resoluties Raad, 21, 25 (genoteerd als absent) en 27 augustus 1770 (SLNA, inv. nr. 1/3075) Johan Willem Schorer vertrok uiteindelijk met de bark De Falck op 4 september naar Trincomalee (NA, VOC inv. nr. 3404, Resolutie Raad, 19 april 1774; wederom aanwezig).

⁴⁹ NA, Collectie Hope inv. nr. 23, Iman Falck aan Thomas Hope, 13 november 1767.

⁵⁰ Hovy, *Plakkaatboek*, LXXXI.

⁵¹ NA, VOC inv. nr. 3378, Resolutie Raad, 1 juni 1773.

trekking. Falck ging consciëntieus te werk; hij besloot regelmatig contrair en besprak zijn overwegingen in de Raad. Hij toonde zich steeds humaan. Dit werd door de meeste Compagniesdienaren, vrije burgers en Singalezen gewaardeerd; er was ook kritiek 'ander sins [was hij] zoo goed aardig en meedelijden met niet menschen die de galge driedubbel verdient hebben ...'.⁵²

Dat een gouverneur beschikte over een juridische opleiding was niet noodzakelijk; wel leek enige juridische kennis gewenst. Alle gouverneurs van Ceylon waren korte of lange tijd met juridische zaken in aanraking geweest tijdens hun carrière voorafgaand aan het gouverneurschap.⁵³ Hoewel Falck was gepromoveerd in de beide rechten beschouwde hij zich niet als een soort opperste rechter of praktiserend jurist. Hij gebruikte zijn juridische kennis wel degelijk en verwees in de Raad enige malen naar jurisprudentie die in Patria bestond, zoals in het vonnis tegen enige soldaten van het Korps Jagers die voornemens waren in opstand te komen in begin 1771.⁵⁴

De gewone, dagelijkse rechtspraak was in handen van de Civiele Raad, de Raad van Justitie en de Landraad.⁵⁵ Door alle rechtbanken werd recht gesproken uit naam van de Staten-Generaal. Er moest op instructie van de bewindhebbers aan de Hoge Regering zoveel mogelijk worden gevonnist volgens de wetten en costumen die in Patria werden toegepast.⁵⁶

De rechtspraak over de Europeanen was gebaseerd op de oude Statuten van Batavia; de nieuwe van 1766 werden pas na 1778 toegepast.⁵⁷ Op de lokale bevolking was, indien bruikbaar, het lokale gewoonterecht van toepassing. Dat gold voor de Tamils in het district Jaffna, voor de Singalezen in de zuidelijke en westelijke Compagnieslanden, voor de Moslims in het hele land, Nukkerers in het district Batticaloa en Chittys in en om Pettah.⁵⁸

Bij ontoereikendheid van deze rechtsregels werd in principe het Rooms-Hollands recht toegepast, vooral in civielrechtelijke zaken en in het bijzonder wanneer er eigendomskwesties aan de orde waren.⁵⁹

Het gezag op Ceylon had zich de bevoegdheid toegeëigend zelf plakkat en ordonnances uit te vaardigen. Falck was hierin actief tijdens zijn twintigjarig gouverneurschap, maar zijn opvolger van de Graaff lijkt in een veel kortere perioden nog actiever, gelet op het overzicht dat bij Hovy wordt aangetroffen;⁶⁰ het zegt echter niets over kwaliteit, omstandigheden en noodzaak.⁶¹

⁵² NA, Collectie Hope inv. nr. 26, Arnoldus de Lij aan Thomas Hope, 15 november 1768.

⁵³ De achttiende-eeuwse gouverneurs Simonsz, Rumpf, Vuyst en Domburg waren eveneens gepromoveerd in de rechten; de laatste twee hadden een uitzonderlijke slechte reputatie; Vuyst werd door de Hoge Regering ter dood veroordeeld en Domburg afgezet wegens wanbeleid.

⁵⁴ Paragraaf 9.1.

⁵⁵ Hovy, *Plakkaatboek*, CI; De Raden bestonden in ieder geval uit drie burgers, drie compagniesdienaren en als president een lid van de Raad van Ceylon; zij gingen over alle burgerlijke zaken tot 120 rijksdaalders en huwelijksrechtzaken.

⁵⁶ Horst, *Roman Dutch Law*, 31.

⁵⁷ Hovy, *Plakkaatboek*, CXVI.

⁵⁸ Horst, *Roman Dutch Law*, 37.

⁵⁹ NA, VOC inv. nr. 3293; Resolutie Raad, 27 januari 1770: 'in gevallen door geene statuten of lokale wetten bepaeld, in de eerste plaats de statuten, ordinantieën en wetten van Holland en Westvriesland moeten worden geobserveerd en waer die zwijgen eerst het Roomsche regt'.

⁶⁰ Hovy, *Plakkaatboek*; in zijn overzicht beslaat Falck de nrs. 478-577 (20 jaar) en Van de Graaff de nrs. 578-677 (9 jaar).

⁶¹ Schrikker, *Expansion and Reform*, 64; 'Van de Graaff published twice as many proclamations as his predecessor'; op zich-

De kleine vergrijpen werden bestuurlijk afgedaan door de desbetreffende commandeurs in hun dessavonieën of door de dessave en de fiskaal. Hovy geeft een toelichting op grond van een door Falck verleende nieuwe instructie voor de commandeur van Jaffna; deze, en vermoedelijk ook de andere dessavonieën, mocht als zwaarste straf een inlander tot een lich-te kettingstraf van maximaal drie jaar veroordelen.⁶²

Er waren in de tweede helft van de achttiende eeuw Raden van Justitie voor Colombo, Jaffna, Galle, Trincomalee en Batticaloa. De laatste twee hadden slechts een beperkte bevoegdheid. Deze rechtscolleges functioneerden in het algemeen als rechter in eerste aanleg, zowel in ci-viele als in strafzaken. Aan iedere raad was een fiskaal verbonden als aanklager in strafzaken.

In 1789 bestonden er elf Landraden waarvan de meeste reeds ten tijde van Falck functio-neerden; zij deden uitspraken in zaken en kwesties die betrekking hadden op landerijen en grondeigendom naast geschillen tot tien rijksdaalders of lager. De inlanders dienden zich in eerste instantie met hun klachten tot hun hoofden te wenden; deze konden verwijzen naar de dessave die als voorzitter optrad. Tot de leden van deze Landraden behoorden over het algemeen enige Europeanen.

De Raden van Justitie bestonden uit zeven leden, allen Compagniesdienaren; meestal lid van de Raden van de desbetreffende dessavonie. Een Raad trad op als strafrechtsinstantie in alle zaken die niet tot de bestuurlijke competentie van de inlandse hoofden en Nederlandse bestuurders als commandeur, dessave of militaire commandant behoorden.

In de morgen van 24 augustus 1766 had Falck de Raad bijeen geroepen. Een dag daarvoor had de Raad van Justitie van Colombo doodstraffen uitgesproken over vier gedeserteerde Maleiers, die door het Hof van Kandy waren uitgeleverd. De doodstraf door ophanging was volgens Falck op zich terecht; ondanks deze constatering vroeg hij zich af of op desertie de doodstraf stond. Hij oordeelde dat de verkeerde procedure was toegepast bij het verzoek om gratie en wenste hen daarom op een andere manier te straffen. De Raad was van oordeel dat de inlanders van de zeden en gewoonten geen kennis hadden. Na een lange discussie waar-bij ook de positie van de Raad en de Raad van Justitie in Colombo aan de orde werd gesteld, werd de besloten de doodstraf in een andere afschrikkende straf te veranderen. De gevangenen kregen daarom niet de doodstraf aangezegd; zij werden voor de rest van hun leven in het materiaalhuis opgesloten 'om in de ketting aen Compagnies gemene werken te arbei-den en hun dit arrest onder de galg na dat het dood vonnis geprononceerd zij, te laeten aan-kondigen'.⁶³

In een andere zaak waarin de instemming van Falck werd gevraagd voor de uitvoering van de doodstraf, betrof het een soldaat die zijn commandant had vermoord. Falck had beslo-ten dat de soldaat niet werd opgehangen maar 'g'arquebuseerd zal worden' – gefusileerd – en zijn bezit geconfisqueerd.⁶⁴ Dezelfde lijn werd gevolgd bij een soldaat die moedwillig een

zelf zegt dit niets over de kwaliteit; noch bij Hovy of Schrikker wordt hier verder op ingegaan. Zij gaan wel in op de aard van de plakaten.

⁶² Hovy, Plakkaatboek, CVIII; vernieuwde instructie van 2 september 1784, 573 paragraaf 17.

⁶³ NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Raad, 24 augustus 1766. Volgens L.J. Wagenaar was dit begrip in de zeventiende eeuw al zeer verouderd; het was gebruikelijk dat militairen voor het vuurpeleton kwamen.

⁶⁴ NA, VOC inv. nr. 3203, 4 februari 1776.

jonge slaaf had doodgeschoten.⁶⁵ In 1773 gaf Falck instructie dat bij de uitvoering van de doodstraf bij ophanging niet langer eerst de ledematen van de veroordeelde mochten worden gebroken.⁶⁶

Bij het doornemen van resoluties van de Raad en verslagen van de Raden van Justitie in de National Archives of Sri Lanka viel op dat de gouverneur voortdurend ingreep. Er was niet altijd een uitvoerige toelichting te lezen, zoals over een proces in 1775. 'Onder de raden [werd] voor de derde maal rondgelezen en tans ter tafel gebracht een crimineel proces, voor de Raad van Justitie te Galle geventileerd tegen de Singalees Hewagammege Bastiaen over de mishandelingen van zijn broeder'.⁶⁷ De gouverneur had ook ingegrepen in het proces van een soldaat nadat deze 'een afschuwelijke daad' met een hond had gepleegd. Falck liet de doodstraf wijzigen in vijftig jaar verbanning.⁶⁸ Hij week hiermee af van de bestaande wetten die hij vanaf 1 juli 1773 maandelijks door de schoolmeesters liet publiceren 'ter voorkoming van onwetendheid'. Het betrof wetten tegen alle mogelijke misdrijven. Artikel 14 werd weggelaten in deze publicatie en had betrekking op 'onnatuurlijke zonden met een man of met een beest'. Er stond hierop zonder aanzien van persoon de doodstraf.⁶⁹ De straf kwam nu neer op een geestelijke en sociale doodstraf.

Aan het eind van de bestuursperiode van Falck kwam nogmaals zijn humaan gedrag naar voren als in de Raad in 1784 werd gesproken over het brandmerken van gevangenen. Falck had dit steeds een zeer bedenkelijke straf gevonden. Hij vond dat de misdadiger na beëindiging van zijn gevangenisstraf 'tot alle eerlijke neering' in staat moest worden gesteld. Dit kon in zijn ogen niet als de handen van een veroordeelde volledig waren verminkt. De persoon was nu genoodzaakt op 'slinkse weegen zijn brood te zoeken'. Er werd uiteindelijk in de Raad beslist dat een gevangene niet meer zou worden gebrandmerkt maar alleen geseld.⁷⁰

Hovy wijst in zijn *Ceylonese Plakkaatboek* dat Falck het Kandiaans recht heeft laten opschrijven. Het is een vertoog dat gaat over de staatsinrichting van Kandy, strafrecht, huwelijks- en erfrecht. Het was uitgevoerd 'in de vorm van vragen en antwoorden'.

Wat de bedoeling van het stuk was is niet duidelijk.⁷¹ Falck zal meer gewoonterecht van verschillende bevolkingsgroepen op deze wijze laten vastleggen.

12.6 Opperbevelhebber der troepen

In de rouwstoet van Falck in 1785 liep, vlak achter zijn kist op een affuit, een zwart paard zonder berijder met zijn laarzen achterste voren in de stijgbeugels. Het was het teken van

⁶⁵ SLNA, inv. nr. 1/3073, Resolutie Raad, 27 april 1776.

⁶⁶ SLNA, inv. nr. 1/2461, Instructies van de gouverneur, 22 januari 1773. Het kan zijn dat dit gebeurde op instructie van Batavia; er is hierover niets gevonden.

⁶⁷ SLNA, inv. nr. 1/2461, Resolutie Raad, 4 april 1775.

⁶⁸ NA, VOC inv. nr. 9982, Resolutie Raad, 20 mei 1780.

⁶⁹ Hovy, *Plakkaatboek*, 169-772.

⁷⁰ NA, VOC inv. nr. 3666, Resolutie Raad, 15 juli 1784.

⁷¹ Hovy, *Plakkaatboek*, CXXVIII; D.J. Ilangakroon, 'Verloog betreffende de regeringsform, wetten en gewoontens van het Kandiaanse Rijk', 1771.

een overleden generaal. Hiermee werd aangegeven dat de gouverneur tevens opperbevelhebber was over de Compagniestroepen op het eiland.

De kennis van de civiele bestuurders van het militaire bedrijf was meestal gering. Voor wat Falck betrof ging dat niet helemaal op. Hij had enige ervaring opgedaan als kapitein van de pennisten in Batavia maar dat was niet voldoende om daadwerkelijk invulling te kunnen geven aan de functie van opperbevelhebber. Bij de aanvaarding van zijn functie kreeg hij echter direct te maken met de oorlog tegen Kandy, zodat hij zich wel in militaire zaken verdiepen moest. Zijn uitgangspunt dat het onmogelijk was Ceylon tegelijk tegen een binnen- en een buitenlandse vijand te beschermen,⁷² getuigt van militair en strategisch inzicht.

Uiteraard kon hij ook steunen op concrete aanwijzingen en inzichten van de commandant van de troepen kolonel Frankena, die tijdelijk was uitgeleend door Batavia. Falck nam zelf de belangrijkste beslissingen; zo zag hij af van een nieuwe grootschalige aanval tegen de hoofdstad Kandy zoals zijn voorganger Van Eck had gedaan. Falck voerde de militaire druk op via gerichte aanvallen door kleine eenheden van goed bewapende 'kommandos'.⁷³ Hij liet niet langer grote eenheden door dichte junglebossen het binnenland intrekken waarvoor zij uiterst kwetsbaar waren voor guerrilla-aanvallen en ziekten. Volgens de eerder aangehaalde militair-historicus Raven-Hart was Falck in een gunstige uitgangspositie gekomen doordat de VOC binnen de grenzen van het Kandiaanse Rijk verscheidene forten had gebouwd.⁷⁴ Wanneer Raven-Hart meer Nederlandstalige stukken had kunnen raadplegen, zou hij wellicht de mening van Falck hebben gedeeld, want deze zag ook de negatieve aspecten van de posten op Kandiaans gebied. Door de inzet van kleine goedbewapende eenheden vanuit deze militaire posten wist hij de koning, met zijn eigen aanvankelijk succesvolle guerilla-tactiek maar verder slecht bewapende leger, tot een vernederende vrede te bewegen.

Falck had zijn opvattingen over de krijgsmacht ook neergelegd in enige paragrafen van zijn *Aanmerkingen op de Reflexien*. Het militair-strategische uitgangspunt werd gevormd door zijn eerdergenoemde opvatting dat het onmogelijk was Ceylon tegen 'een binnen-en buitenlandschen vijand tegelijk te beschermen'. Er was alleen sprake van een binnenlandse vijand wanneer de Nederlanders met de Singalese, de eigen 'onderzaeten' (onderdanen) overhoop lagen. Als deze trouw bleven was er geen enkel gevaar van die kant. De Singalezen waren 'zacht van aard (zijn), en onnozel, en door eene zachte regeering makkelijk te lijden'. Niemand zou bang moeten zijn voor een binnenlandse vijand 'zoo men er de Kandianen daar onder verstaet'. De garnizoenen 'behoeven dan eigenlijk [alleen] oplettenden te wezen tegen den uitlandsche vijand'. Voor het handhaven van het binnenlandse gezag waren 1000 man Oosterlingen⁷⁵ en vijftig rekruten per jaar genoeg. Zij zouden moeten worden ingedeeld in compagnieën van 100 man 'op den spaerzaemen voet van officieren en onderof-

⁷² Falck, *Aanmerkingen*, paragraaf 1, regel 1.

⁷³ Falck, *Aanmerkingen*, paragraaf 6 en 9; hij sprak over dertig tot veertig man.

⁷⁴ Raven-Hart, *Dutch-Wars*, 3-18; hiervoor gebruikte Falck vooral eenheden van het Korps Jagers, die zich makkelijk konden verplaatsen. Korps Jagers ook genoemd 'Corps Lijfjagers' (NAK, HCA inv. nr. 30/735 (VOC-schip *Held Woltemade*); dit was een elite-eenheid van scherpschutters (Raben, *Aziatisch legioen*, 200)).

⁷⁵ Falck, *Aanmerkingen*, paragraaf 6, 1d: Falck verstond hier onder Oosterlingen alleen Boeginezen.

ficiëren, die tans ingevoerd wordt'.⁷⁶ Dit aantal was zelfs ruim voldoende; de helft zou volstaan waardoor de andere helft, indien nodig, in een naburig comptoir hetzij de Malabar of Coromandel kon worden gelegerd om 'bij te springen'.

Er zouden volgens 'ervaarene menschen', vermoedelijk bedoelde hij militairen uit zijn staf, niet langer kleine verdedigingswerken moeten worden opgericht. De kleine garnizoenen van Lascorijnen⁷⁷ waren waardeloos en niet in staat zich te verdedigen tegen een overmacht van buiten Ceylon. Men was 'in geduurige verlegenheid om zo veele posten van 't noodige te voorzien'. De verdediging zou te veel versnipperd raken. Het plaatsen van versterkingen op de stranden had volgens Falck ook geen zin. De oorlog tegen Kandy had geleerd hoe nadelig het was de krijgsmacht te verdelen over allerlei posten; deze waren moeilijk te bevoorraden en het verlies van buitenposten veroorzaakte 'neerslagtigheid' onder de soldaten. Deze bezwaren zouden de reden geweest dat Schreuder in zijn *Memorie van Overgave* de Hoge Regering had voorgesteld om geen 'landposten' (fortjes in de binnenlanden) meer aan te leggen maar deze langs de zeestranden plaatsen. Falck liet nog wel vier nieuwe inlandse posten aanleggen in de vorm van paggers. Omdat het slechts om een gering aantal ging, waren er voldoende soldaten beschikbaar om deze te laten bemannen door dertig à veertig Europeanen en vijftig à zestig Oosterlingen. Elke post was daardoor in staat regelmatig sterke patrouilles uit te zenden van zo'n dertig à veertig man. Soms waren er lastige kwesties. Tijdens het optreden van de commissarissen die belast waren met het regelen van de grenzen op grond van het traktaat van 1766 waren er in het achterland bij Chilaw problemen ontstaan met de disava van de Zeven Korles die zich meer land wenste toe te eigenen dan hem was toegestaan. De nieuwe aanpak met deze inlandse posten bleek in de praktijk goed te functioneren.

De ingezetenen van de 'betwiste plaatsen' raakten even in de war. Zij kregen via officiële bekendmakingen te horen dat zij aan geen andere orders mochten gehoorzamen dan van de commissarissen. Deze zonden meteen dertig tot veertig commando's 'naar twee kanten van de betwiste grenzen', en 'alles raakt in rust, en onze zoogenaemde plakaaten (op boombladeren naar 's lands wijze geschreeven) hebben, even als die van den Koning, zoo veel ontzags, dat ze nog aen de boomen hangen'.⁷⁸

Volgens Falck was het grootste probleem bij het verplaatsen van grote eenheden het beschikbaar krijgen van voldoende dragers; alles moest op de schouders worden meegevoerd; veertig pond was het maximale gewicht dat zij konden dragen. Voor deze taak was maar een klein aantal Singalezen beschikbaar, uit de lage kasten. De leden van hoge kasten zouden zich volgens Falck eerder laten doodslaan dan dat zij de lasten zouden 'torssen'. In de oorlog tegen Kandy was het verkrijgen van voldoende draagvolk een probleem geweest; slechts onder dwang was het gelukt voldoende volk bijeen te krijgen waardoor hele provincies van 'lage geslachten zijn ontbloot'; velen vluchtten naar de bossen om dit 'pressen' te ontlopen. Dit had vervolgens weer grote gevolgen voor de kaneeloogst, de 'houtsleep' en

⁷⁶ Falck, *Aanmerkingen*, 7.

⁷⁷ *Memoir of Jan Schreuder*, 170; deze stelde: 'de Laskorijns zijn een soort inlandse krygers'; zijn nadere omschrijving kwam er op neer dat je hen slechts voor eenvoudige hulpdiensten kon gebruiken. Schrikker, *Ongelijke strijd*, 394; schreef met verwijzing naar Raben en Raven-Hart dat de Lascorijnen door de Compagnie werden geminacht en gewantrouwd.

⁷⁸ Falck, *Aanmerkingen*, 7; deze plakaten werden aangeduid als ola's.

honderd andere diensten die zij voor de ‘heer van ’t Land’ moesten verrichten.⁷⁹ Zij kregen voor het dragen van lasten wel loon en een kleine verstrekking aan rijst en zout. Dit werkte echter niet.

De communicatie tussen de verschillende militaire eenheden werd in tijd van binnenlandse oorlog en vrede onderhouden met vuurseinen langs de stranden, via het stoken van open vuren of via vuurkorven in hoge bomen ‘van plaats tot plaats, in zoo verre de eene van de andere zichtbaer is’. Het aanleggen van binnenlandse ‘rendezvous plaatsen’ voor de troepen werd door Falck afgekeurd. Dit kon leiden tot ongezonde situaties voor de Europese soldaten; zij kregen hier last van ernstige tropische ziektes. Zodra zij de kust naderden werden zij weer beter; wat de reden voor de ongezondheid was, wist Falck niet.

De militaire eenheden zouden moeten worden verdeeld over de vier hoofdgarnizoensposten: Colombo, Galle, Trincomalee en Jaffna. De andere plaatsen zouden zoveel bezetting moeten krijgen dat zij bestand zouden zijn tegen ‘stoute durfals’, troepen van rebellen die het in kleine groepjes er op waagden. Hij merkte ook op dat bij een aanval van een grote overmacht de kanonnen moesten worden vernageld⁸⁰ en de krijgsvoorraden vernield. De Compagniestroepen zouden zich via binnenlandse wegen op één van de vier hoofdgarnizoensposten moeten terugtrekken. Hij ging ervan uit deze vier garnizoenen niet alle beschikten over voldoende soldaten om zich te verdedigen tegen een Europese macht en een landing konden beletten. De aanvallers of ‘gelande troepen (die zeker aanzienlijk in getal zullen weezen)’ moesten niet in het open veld worden aangepakt.

Bij een Europese oorlog liepen volgens Falck alle plaatsen in Indië gevaar. De ene plaats kon ook niet versterkt worden ten koste van de andere. Er zou in een van de vier hoofdgarnizoensposten moeten worden gewacht totdat er versterking van buiten kwam. Het hing van de situatie af of men in staat was een tegenaanval uit te voeren tegen de vijand of dat een belegering kon worden doorstaan. Hij schreef in een paragraaf van zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* dat hij later op zijn opmerkingen wilde terugkomen. Of hij dat ooit heeft gedaan is niet bekend. Hij ging er later wel van uit dat in tijden van crisis óf steun zou worden verkregen van de Staatse vloot óf van een buitenlandse bondgenoot. Aan de vooravond van de Vierde Engelse Oorlog speelde deze opvatting een grote rol bij hem, de Raad en zijn vertrouwelingen in India: Moens, Van Angelbeek en Van de Graaff.

Op 12 april 1766 bepaalde Falck de sterkte van het garnizoen van Colombo op één compagnie grenadiers, vier compagnieën musketiers van 200 man per compagnie en een compagnie van het Korps Jagers van 120 man. In de Raad vroegen de leden zich af of niet alle compagnieën uit 120 man moesten bestaan volgens het gangbare Europees model waarbij een bataljon uit vijf compagnieën bestond. De Compagniestroepen werden geoefend in de ‘wapenhandel’ op Ceylon als in Europa.

De sterkte van de Compagniestroepen varieerde ten tijde van de oorlog met Kandy en de periode tot de Vierde Engelse Oorlog; de officiële sterkte in vredestijd bedroeg 2909 Europese infanteristen en artilleristen met daarnaast 1154 Oosterlingen, Maleiers c.q. Boeginezen, sipahis en vrije Moren. De compagnieën Oosterlingen stonden onder bevel van Europese

⁷⁹ Falck, *Aanmerkingen*, paragraaf 6.

⁸⁰ Onklaar maken van het geschut.

officiëren met eigen onderofficiëren. Zij werden niet langer dan een jaar op dezelfde plaats gestationeerd om het gevaar van verwevenheid met de omgeving te voorkomen.

De werkelijke troepensterkte was afhankelijk van wat er jaarlijks werd aangevoerd aan militaire potentieel uit Patria. De Europese soldaten kwamen hetzij rechtstreeks uit Patria hetzij via Batavia. De ingehuurde, lokale troepen kwamen uit de verschillende regio's: met name uit Zuid-India en Malakka. De sterkte nam voortdurend af; in vreedstijd door ziekte, ouderdom en repatriëring; in oorlogstijd door hun verwondingen. De aanvulling van Europeanen was vaak gering door de hoge sterfte aan boord, schipbreuk en slechte wervingsresultaten in de Republiek en in haar wervingsgebieden, die vooral in landen in het oosten lagen tot in Polen. Tegenover Hope bracht Falck daarom zijn opvatting over een andere manier van werven naar voren. In 1767 stelde Falck aan Gouverneur-Generaal Van der Parra voor om 'zeevarenden' om te scholen tot militairen.⁸¹ De personeelstekorten in 1776 aan de Kaap en op Ceylon waren mede ontstaan doordat er scheepsvolk en soldaten aan Batavia moesten worden afgestaan.⁸²

De slagkracht van de legereenheden van de Westerse handelscompagnieën werd in grote mate bepaald door het aantal goedgetrainde, efficiënte en professionele Europese soldaten, onderofficiëren en officieren.⁸³ Deze Europeanen maakten gebruik van de moderne gevechtsdril en wonnen nog meer aan efficiëntie wanneer zij werden ondersteund door de beste Aziatische eenheden waartoe de sipahis en de Boeginezen behoorden. De grote legers van Haider Ali van Mysore waren dankzij zijn sipahis en cavalerie, opgeleid door Europese officieren met name Franse, in het begin van de oorlog opgewassen tegen de veel te geringe troepen van de EIC. Deze werden echter geleidelijk aan op grote schaal versterkt door reguliere Britse eenheden en hun eigen sipahis.⁸⁴ In 1773 berichtte Falck dat hij meer sipahis uit Malabar wilde betrekken omdat 'Zonder volk kunnen wij ons niet defenderen'.⁸⁵

De aanwezigheid van Europese officieren in Aziatische eenheden speelde eveneens een belangrijke rol. Dit bleek zowel bij de verdediging van Trincomalee als bij de eerdergenoemde veldslagen van Fransen en Britten in Voor-Indië na 1778. Volgens het Britse opperbevel in Madras in 1780 schortte het bij de Compagniestroepen aan goede officieren boven de rang van kapitein.⁸⁶

Raben meent dat vooral het aandeel van de Aziatische troepen in de oorlogen in de Indische archipel een doorslaggevende rol speelde. De Compagnie hinkte volgens hem op twee gedachten. Enerzijds vertrouwde zij nog steeds op het beproefde model van een kern van Europese schutters met een aanvulling van veelal slecht bewapende en slecht getrainde Aziatische infanteristen. Het grootste deel van de Europese militairen op Java was ziek; duizenden vonden de dood en legden op deze wijze een groot deel van de Europese com-

81 NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 17 december 1767.

82 NA, VOC inv. nr. 9977, Staat van Ceylon over 1778: Dienaren.

83 Reid, *Armies of the East India Company*.

84 Hoofdstuk 8, India.

85 KHA, Archief Willem V inv. nr. 605, Sybrandus Columba aan de Prins, 18 november 1772.

86 Een argument van Madras geen complete Nederlandse eenheden op te nemen bij een eventueel bondgenootschap. Met hogere officieren werden bedoeld vanaf de rang van majoor, luitenant-kolonel en kolonel; hiervan waren er slechts een paar.

pagnieën lam.⁸⁷ Hierdoor werd de Compagnie afhankelijker van Aziatische militairen, maar de Hoge Regering deed slechts halfslachtige pogingen het Aziatische potentieel verder te ontwikkelen. Zij maakte volgens hem geen duidelijke keuze voor de vorming van een goed gedrild landleger, maar bleef vasthouden aan goedkope lapmiddelen en vliegende brigades.⁸⁸ Juist deze laatste opmerking van Raben gaat niet op voor de laatste fase van de oorlog tegen Kandy en sluit niet aan bij het standpunt van Falck in zijn *Aanmerkingen op de Reflexien*.

Na de vrede met Kandy door het traktaat van 1766 werd bepaald dat kolonel Frankena met het merendeel van zijn troepen zou terugkeren naar Batavia; een ander deel van de troepen zou worden afgedankt.

Vanaf 1766 vonden er herhaaldelijk inspecties plaats van de forten op het eiland, die de kern van Falcks defensiesysteem vormden. Er werden voortdurend missives rondgestuurd met allerlei op- en aanmerkingen. Falck maakte zich zorgen over de kern van zijn verdedigingsstrategie: de fortificaties van de vier hoofd garnizoensposten: Colombo, Galle, Trincomalee en Jaffna.⁸⁹ Zij hadden zijn voortdurende aandacht en op zijn last werden er de nodige verbeteringen en reparaties aangebracht.

Falck nam na de vele gewapende conflicten in Zuid-India het voortouw bij acties tot het versterken van de defensie. In dit opzicht verschilde hij vermoedelijk niet van de gouverneurs Schreuder en Van Eck. Bij het uitbreken van de Vierde Engelse Oorlog was de defensie van Colombo en Galle redelijk op orde. Commandeur Raket klaagde dat Jaffna, de sterkste vesting van de Compagnie in Azië, zorgelijk was. Er deden geruchten de ronde dat hij zich daarom bij de eerste aanval van de Britten zonder slag of stoot zou willen overgeven. De nieuwe verdedigingswerken van het strategisch gelegen Trincomalee waren tijdens de Britse verovering in 1781 nog lang niet gereed.

In 1773 stelde Falck voor de forten in Tuticorin en Kalpitiya te versterken door de grachten te verdiepen. Met versterking van het fort Mannar werd gewacht tot de 'beklaaglijke ziekten, waarmede die landen gelijk de Jaffapatnamsche, bezocht zijn onder Gods zeegen zullen opgehouden weezen'.⁹⁰

Aan het einde van de bestuursperiode van Falck kwam naar voren dat het nog steeds niet goed was gesteld met de bouwkundige staat van de vestingen, redoutes en paggers. Chevalier De Roys,⁹¹ de Franse commandant van Trincomalee, schreef een uitvoerige nota, die in de Secrete Raad van eind 1784 aan de orde werd gesteld. Hij vond dat de bouwkundige staat van de vesting Galle niet geschikt was om goede tegenstand te bieden. Een leger van 2400 man met 15 kanonnen was in staat daar het beste garnizoen te overmeesteren. Hij

⁸⁷ Raben, *Aziatische legioen*, 199.

⁸⁸ Raben, *Aziatische legioen*, 204.

⁸⁹ NA, VOC inv. nr. 5059, Iman Willem Falck aan de commandeurs en opperhoofden, 12 februari 1766; NA, VOC inv. nr. 9958, Resolutie Raad, 26 juli 1770; Falck bracht een rapport in van de kapitein ingenieur Paravicini dat er enige volstrekt noodzakelijke verbeteringen en reparaties aan de vesting Galle moesten worden verricht (op bladzijden 397-398 staat precies wat er moest gebeuren en met welk materiaal).

⁹⁰ SLNA, inv. nr. 1/3077, Resolutie Raad, 30 april 1773.

⁹¹ Chevalier des Roy(e)s, majoor van de genie; aangesteld als de 'intendant militaire'; zijn garnizoen bestond uit het 3^e bataljon van het regiment de L'Ile de France, 440 sipahis en 500 Maleiers (behoorend aan de Compagnie); SLNA, inv. nr. 1/3407 briefwisseling commandant van de troepen te Trincomalee; *Journal of the Royal Asiatic Society of Sri Lanka* (Colombo 1987).

herinnerde de Raad eraan dat het uitgangspunt bij de verdediging van Ceylon altijd was geweest dat deze vesting een maandlang tegenstand moest kunnen bieden. Hij was van oordeel dat de grachten moesten worden uitgediept, en dat de glacis met een klein werk aan elk van de uiterste punten versterkt zou moeten worden, waardoor de bedekte weg⁹² werd beheerst en de vijand genoodzaakt was 'voet voor voet te attacqueren'. Hij schatte de kosten op een bedrag tussen 50.000 en 200.000 livres. Falck stelde dat dit voorstel in verband met bezuinigen uiterst ongelegen kwam; er was pas na de oorlog geld beschikbaar. De Raad vond echter dat Galle 'op en top moest zijn' en dat er wat moest gebeuren. Vervolgens merkte Falck op dat investeringen aan de landzijde na de oorlog weggegooid geld waren; het uitvoeren van deze verbeteringen was in deze tijd van het jaar niet wenselijk. Hij verwachtte dat de oorlog bijna voorbij was; het ontzet uit Nederland en Frankrijk kon elk ogenblik aankomen en de Britten hadden hun handen vol in India. Door dit alles konden de arbeidskosten van 50.000 ropijnen bespaard worden. Het geld dat bijeen zou worden gebracht zou volgens hem nimmer voldoende zijn.⁹³ Het zou echter anders uitpakken omdat de hulp niet kwam.

Van de Graaff maakte in zijn memorie bij de aanvaarding van zijn functie in 1785 scherpe opmerkingen over de slechte kwaliteit van de vestingwerken. Hij borduurde voort op de geheime brief van Falck uit 1784 waarin hij een 'remarque' maakte over de omvang van de troepen. Omdat het inmiddels vrede was konden deze troepen in de ogen van Van de Graaff inderdaad worden beperkt.⁹⁴ Het geld dat zou worden uitgespaard, zou kunnen worden gebruikt voor de verbetering van de vestingwerken.

Voor de opperbevelhebber Falck bleef het tijdens zijn gehele bestuursperiode schipperen met de defensiemiddelen; hij wist van het begin af dat Ceylon niet te verdedigen was tenzij hij een vloot kreeg uit Patria en/of militaire steun uit Voor-Indië van een van de andere grote handelscompagnieën.

12.7 Contacten met de Wetenschap

Zoals vele van zijn tijdgenoten in Azië leverde ook Falck een bescheiden bijdrage aan de wetenschap. Hij legde geen eigen verzameling aan, maar verzamelde wel voor anderen, onderhield allerlei contacten met geleerden, hogescholen en verzamelaars, mede als directeur en lid van een aantal genootschappen. Hij was geïnteresseerd in het vergroten van wetenschappelijke kennis, in economische ontwikkelingen, in de natuur en in de historie.

In vergelijking met de vriend van zijn vader, de voormalige gouverneur Joan Gideon Loten, die gefascineerd was door de natuur van Java, Celebes en Ceylon, leek dat bij Falck wat minder het geval. Uit het proefschrift van Raat komt naar voren dat Loten zich in de

⁹² Een bedekte weg loopt over de envelop die zich bevindt aan de overzijde van het water tegenover de bastions en tussenliggende vestingmuren. Deze weg wordt beschermd door een hoge aarden wal (zie onder meer infrastructuur van de vestingwerken bij Vesting Naarden) of een muur, waardoor de defensie zich ge(be)dekt kon verplaatsen.

⁹³ SLNA, inv. nr. 1/750 en 776, Resolutie secrete Raad, 16 november 1782.

⁹⁴ NA, VOC inv. nr. 3666, Resolutie Raad, 23 november 1784; er bestond het plan om de Europese troepen terug te brengen tot 1742 man.

Oost slechts beschouwde als een amateur botanist; af en toe zond hij enige waarnemingen over planten aan zijn broer Arnout in Utrecht. Evenals Falck had hij contacten met geleerden buiten Patria.⁹⁵ Terug in Europa veranderde de wetenschappelijke bijdrage van Loten.

Belangstelling voor de natuur, in het bijzonder de botanie en zoölogie, was een typische elite-liefhebberij in zowel Patria als de Oost. Volgens Van Goor kwamen de meest indrukwekkende resultaten voort uit onder particulieren bestaande nieuwsgierigheid naar het nieuwe onbekende.⁹⁶ De Compagnie rekende het wetenschappelijk onderzoek niet tot haar taak. Zij stimuleerde haar dienaren dan ook in het geheel niet bij de oprichting van het Bataviaasch Genootschap.⁹⁷ Tot dan toe was door de Compagnie slechts opdracht gegeven voor onderzoek als dat nuttig was uit bedrijfseconomische overwegingen. Zij lette er scherp op dat informatie van vitaal economisch belang niet uitlekte.

De contacten van Falck met de wetenschap in Batavia en Colombo leidden vanaf 1764 tot een groeiende relatie met de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen. De Maatschappij was het eerste genootschap van niet-literatoren dat in de tweede helft van de achttiende eeuw in de Republiek was opgericht, een typisch fenomeen van de Verlichting. Zij stimuleerde de buitenwereld met het uitschrijven van prijsvragen om bepaalde kwesties in wetenschappelijke verhandelingen te bespreken, het aanleggen van collecties en het laten schrijven van verhandelingen. De leden bestonden, in de woorden van Zwager, uit Verlichters 'die ervan hielden zich in het gezelschap van hun medemensen te vervolmaken'.⁹⁸ De genootschappen kenden twee categorieën leden, directeuren die optraden als begunstigers en uit de bestuurlijke elite afkomstig waren en gewone of werkende leden die verdienstelijke onderzoekers waren. Deze laatste groep was afkomstig van de Hogescholen of de Latijnse scholen of werkzaam in de waterstaat of een andere overheidsdienst.⁹⁹

De Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen was in 1752 te Haarlem opgericht ter bevordering van de wetenschap. Falck schreef eind 1764 aan secretaris Christiaan van der Aa¹⁰⁰ dat hij had vernomen dat 'het Haarlems Genootschap een verzameling van Naturalisten dienste van het publiek is aan het aanleggen'; op aanraden van zijn 'bijzondere vriend Rose'¹⁰¹ had hij stukjes gouderts meegegeven aan zijn schoonvader De Wendt, die in 1764 was teruggekeerd naar Patria. Hij merkte op dat hij het erts in een open 'laatje'¹⁰² had aangeboden voor verzending om 'de stipte orders der Heeren bewindhebbers tegen het mede

95 Raat, Loten, 487-488; 'His interests in nature must have been known beyond the Dutch East Indies, because around 1757 Linnaeus wrote him several times. Unfortunately the letters have been lost'.

96 Van Goor, *Koloniën*, 165-167.

97 De Groot, *Bataviaasch Genootschap*, Inleiding.

98 Zwager, *Nederland en de Verlichting*, 101.

99 Mijnhardt, *Tot heil van 't menschedom'*, 172; Kloek en Mijnhardt, *Blauwdrukken*, 112-113.

100 Christianus Carolus Hendricus van der Aa (1718-1793), 1739 Luthers predikant te Alkmaar; 1750 vertrokken naar Haarlem; 1752-1793, secretaris van de Hollandsche Maatschappij en leraar van de Lutherse gemeente die steeds werd aangeduid als de gemeente 'der onveranderde Augsburgse beïjdenisse'; de griffier Dr. M. van Marum zou Van der Aa in 1793 opvolgen.

101 Hier werd bedoeld Christiaan Rose, de commandeur van Jaffna.

102 Laatje: een niet afgesloten doos of kistje.

neemen van bestelgoederen' niet te overtreden. Graag zou hij met het genootschap willen kennismaken, hoewel hij vermoedde dat hij meer tot last dan van nut zou zijn.¹⁰³ In de vergadering van 1 oktober 1765 van de Maatschappij werden twee van Falcks memories gepresenteerd. Hij werd hartelijk voor zijn bijdragen bedankt en het voorstel werd gedaan hem 'in het vervolg tot lid te proponeeren'.¹⁰⁴ Hij was ingenomen met het lidmaatschap en vond het toegezonden programma van de Maatschappij heel interessant. Het verwonderde hem alleen dat Haarlem zo'n genootschap had en andere steden niet. Hij was 'Gelukkig [dat door de Maatschappij] zoo er eene verbetering in de zeden door bewerkt en 't hart onzer landzaaken door af(aan)getrokken, worde van die ligtzinnigheid in zeden en levenswijze waarvan schier alle mijne brieven vol zijn'. In zijn aanbiedingsbrief schreef hij dat er totaal geen liefhebbers op Ceylon waren voor 'Naturalis'; er was ook geen kennis van dergelijke wetenschap voorhanden. Daarom voelde hij zich 'genoodzaakt om alles in te pakken en te verzenden wat onder den naam van zeldzaamheden wordt aangebragt'.

Heel regelmatig liet hij vondsten opsturen, soms meerdere keren per jaar. Deze werden meestal aangeduid als 'Naturalis',¹⁰⁵ maar werden ook wel eens nader in de notulen omschreven als een busje met torren, twee horens, schelpen en een zaagvis;¹⁰⁶ een kastje met insecten;¹⁰⁷ een kistje met 'Ceylonsche Capellen' en een met schelpen, alsmede een ivoren rozenwaterfles.¹⁰⁸ Een aantal van deze vondsten werd tentoongesteld in het 'Princehof' te Haarlem.¹⁰⁹ Uit de correspondentie bleek dat niet al zijn vondsten aankwamen¹¹⁰ of niet rechtstreeks uit Colombo naar Haarlem werden gezonden. Sommige pakjes en kastjes werden verstuurd aan het lid Vosmaer,¹¹¹ die het materiaal vervolgens doorgaf aan de Maatschappij.

Naast vondsten stuurde Falck memories en verslagen naar de Maatschappij over zaken waar hij nauw bij betrokken was geweest of waarop zijn aandacht was gevallen. Met betrekking tot de kaneel schreef hij:

103 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 40, Iman Willem Falck aan Christiaan van der Aa, 10 november 1764.

104 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 444-12, notulen, 1752-1767, inv. nr. 436, notulen vergadering van 1 oktober 1765.

105 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 908, notulen, 7 oktober 1777.

106 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 444-13 notulen, 1767-1781, 852, 3 september 1776.

107 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 904, notulen, 2 september 1777; bericht Falck dat met schipper D. Deurne van het VOC-retourschip Honkoop op 29 augustus, 1776 [moet zijn 11 februari 1777, DAS: 7990.3] een kastje met insecten in bewaring was gegeven voor de bewindhebbers met het verzoek dat zij deze zouden overhandigen aan de secretaris van de Maatschappij.

108 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 987, notulen 3 november en inv. nr. 992, notulen, 5 december 1778.

109 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 954, notulen 21 mei 1778.

110 NA, VOC inv. nr. 9982, Falck zond op 22 februari 1781 een pakje naar de Maatschappij. In de notulen uit 1781 en 1782 is hiervan niets terug te vinden.

111 NA, VOC inv. nr. 9982, Iman Willem Falck aan Christiaan van der Aa (PS), 28 januari 1774; met als bijlage een kastje met middelmatige (weinig kwaliteit) schelpen meegezonden aan Vosmaer. Deze waren met de noordelijke moesson op het strand geworpen. NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 444-13, notulen 1767-1781, 110, notulen 4 juni 1776; o.a. een vondst die iets te maken had met 'de "pagode" (tempel) op de Adamsberg'. Arnaut Vosmaer, (1720-1779), raad prins Willem V en directeur van diens natuur- en kunstkabinet; schreef een aantal catalogi; lid van de keizerlijke academie; correspondent van de Koninklijke Academie der Wetenschappen van Parijs, lid van het Zeeuwsch Genootschap te Vlissingen en van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen.

Voor eenige maanden quam mij, in de vaderl. Letter-oefeningen eene verhandeling voor van de kaneel, de beste die, mijns dunkens nog gedrukt is, maar echter is de schrijver niet in alles even nauwkeurig onderricht, en hoe moeilijk het zij om, bij den eenvoudigen singalees, goede onderrichting te krijgen, is mij bekend. Ik heb deeze verhandeling, tot uwer Eerw. gemak, doen afschrijven, en op den kant van elke paragraaf eenige aanmerkingen gevoegd, die mij door den Hr. Sluysken, hoofd van de kaneelschillers, zijn medegedeeld en ten deele en gedeeltelijk door eigene bevinding geleerd. Gebrek aan genoegsaamen tijd, en slordigheid van den uitschrijver (trouwens 't is hem niet quaalijk te neemen, want hij is een inlander), deeze beide oorzaaken, zeg ik, hebben in, spelling en zinsnijding, veele fouten in gelaaten, die uw Eerw. gelieve over 't hoofd te zien.¹¹²

In 1772 zond hij hierover een memorie waarin hij 'eenige aanmerkingen over Kaneel' had gemaakt. Zijn bijdrage was een reactie op een 'Beschryving van de verschillende soorten van Kaneel-Boomen op Ceylon'.¹¹³ Er waren in dit artikel enige opmerkingen gemaakt over de inzameling van de kaneel. Falck had hierbij verschillende onnauwkeurigheden geconstateerd en wenste deze op te helderen.

De vergadering van de Maatschappij vroeg haar lid W. Kops het stuk te onderzoeken en na te gaan op welke wijze de Maatschappij het beste gebruik zou kunnen maken van de opmerkingen van Falck.¹¹⁴ In het najaar werd gunstig gerapporteerd en besloten 'het zelve opstel onder de berichten te doen drukken'.¹¹⁵

Hij zond ook een memorie over een 'Grammatica van de Hindoestaanse taal' [sanscriet] die was vertaald in het Latijn. Het was de taal die door de 'Mahome [-taanse¹¹⁶] Indiaanen' op Coromandel werd gebruikt. Deze informatie voor het artikel was aan hem medegedeeld door een oud-luitenant van de Britse artillerie, Clawson, een Hannoveriaan van geboorte 'Claussen'. Deze was een liefhebber van oosterse talen. De inhoud zou volgens Falck misschien nuttig kunnen zijn in Europa.¹¹⁷ Het is onduidelijk waarom de Maatschappij dit in wezen onbeduidende artikel plaatste in haar Verhandelingen.

Falck schreef ook naar aanleiding van een tocht die Thomas Toretta, een medicus uit Turijn, had gemaakt via Turkije, Egypte, Perzië, Surat, Bombay, Cochin en Tuticorin. Toretta zou vervolgens via de Coromandel en Bengalen naar Batavia zijn gereisd en daarna via China, de Filippijnen en 'Acapulko' (Acapulco, Mexico) zijn teruggekeerd naar Europa. Hij was vermoedelijk over land naar een haven aan de oostkust gegaan en vandaar zijn overgestoken naar Europa. Falck had het verhaal van een van zijn sipahi lijfwachten gekregen.

¹¹² NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, 48, Iman Willem Falck aan Christiaan van der Aa, 24 december 1772; reactie op 4 juni 1771 (deze was lang in Batavia blijven liggen).

¹¹³ *Vaderlandsche Letteroefeningen*, Deel III, 2. stuk, 251 (Amsterdam 1770); het betrof een artikel dat was overgenomen uit: *De Nouvelles Oeconomiques et Littéraires*.

¹¹⁴ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nrs. 444-13, notulen 1767-1781; inv. nr. 731, notulen vergadering, 5 oktober 1773.

¹¹⁵ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nrs. 733-735, notulen 2 november 1773; Iman Willem Falck, *Rapport over de kaneelbouw op Ceylon, Verhandelingen uitgegeven door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem* (Vol XV) (Haarlem 1774) 278-286.

¹¹⁶ 'Mahometaanse godsdienst' = Mahomedaanse godsdienst = Mohammedaanse godsdienst.

¹¹⁷ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, 444-13, notulen 1767-1781, inv. nr. 766, notulen vergadering, 1 november 1774; Iman Willem Falck aan de Maatschappij, 3 november 1773.

Door gebrek aan tijd had hij de taal- en spellingsfouten niet kunnen verbeteren, waarvoor hij zich excuseerde.

In de loop van 1773 was voorgesteld Falck te benoemen tot directeur van de Hollandse Maatschappij der Wetenschappen, net zoals D'Ablaing, voorzitter van de Staten van Utrecht, François Fagel, griffier van de Staten-Generaal en Gouverneur-Generaal Van der Parra.¹¹⁸ Tussen 1752-1795 zijn vijfentwintig personen afkomstig uit Azië directeur geweest waaronder ook Falcks opvolgers Van de Graaff vanaf 1785 en Van Angelbeek vanaf 1795. Vanuit Colombo liet Falck weten dat hij zeer verguld was met zijn benoeming tot directeur: 'Welke ik nergens beter weet toe te schrijven dan aan de al te voordeelge getuigenissen van den heer Rose'.¹¹⁹ Deze zou zelf een 'waardig medelid dier doorluchtige Maatschappij wezen en schijnt er echter ongeneegen toe, zeker om geene andere reden, dan om zich bij de wereld in geen verdenking van verwaandheid te brengen. Die zelfde beduchting is mij met meer gronds, om dat mijne kennis van de wetenschappen, niet te vergelijken bij die van Hr. Rose, nog zeer verstrooie raakt door de menigte van verschillende en zorglijke bezigheden, aan mijn beroep verknocht'. Het was wederom een reactie waaruit Falcks grote bescheidenheid naar voren kwam die hij uitte in achttiende-eeuwse vormelijkheid. Hij merkte op dat het heel bijzonder was dat men hem wilde toelaten; hij zou er zelf niet om verzocht hebben.

In de ogen van Falck zette de Maatschappij in 1777 een belangrijke stap met de oprichting van een Oeconomische Tak als reactie op klachten over afnemende capaciteiten van de vaderlandse handelaars en fabrikanten. Deze tak of afdeling wilde zich krachtig opstellen tegen buitenlandse concurrentie. Het idee was voortgekomen uit een bekroond antwoord op een prijsvraag. Er werd voorgesteld een 'patriottische maatschappij' op te richten om de economie te bevorderen. Er werden overal in het land departementen opgericht als onderafdelingen.¹²⁰ Van der Aa schreef zeer enthousiast over het initiatief aan Falck en had de besluiten van de tweede Algemene Vergadering van Oeconomische 'Taks van de Hollandsche Maatschappij' meegezonden en een lijst van de verschillende prijzen die waren uitgedeeld.¹²¹ Falck was direct van het begin door het initiatief gegrepen. In een brief aan neef Otto van begin 1779 vroeg hij of deze zich niet reeds verveelde als ambteloos burger. Otto zou zich nuttig kunnen maken voor de gemeenschap via de Oeconomische Tak. Vanuit zijn nieuwe huis, de buitenplaats Oostbroek, zou Otto honderden hectaren hei kunnen verbeteren in bouwland en bossen. Dit was beter dan zijn geld in het buitenland te beleggen en zelfs beter dan 'het nutteloos renteniersleven'. Falck gaf vervolgens in zijn brief een boeiende en verlichte uiteenzetting over de ruimtelijke ordening van de Republiek; een typisch verlicht patriottische opvatting welke na het ancien régime zeker zou zijn geprezen:

¹¹⁸ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, 444-13 Notulen 1767-1781, 523, notulen vergadering 24 mei 1768.

¹¹⁹ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, 444-13 Notulen 1767-1781, 48, notulen 4 mei 1779 en 22 mei 1780; Christiaan Rose, commandeur van Jaffna werd in 1779 gevraagd als lid en in 1780 geïnstalleerd te Haarlem; hem werd gevraagd te adviseren over Indische zaken omdat hij er was geweest, tevens lid van het Bataviaasche Genootschap en oud-commandeur van Jaffna.

¹²⁰ Zwager, *Nederland en de Verlichting*, 103; De Vries, *De economische achteruitgang*, 161.

¹²¹ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 444-13 Notulen 1767-1781, 852, 3 september 1776. NAK, HCA 32/722, Christiaan van der Aa aan Iman Willem Falck, 21 augustus 1780.

't Is voor een patriot een groot hartzeer omtrent 1/3 van ons gemeenbest onbebouwd, of maar ten halven bebouwd en beplant te zien, daar ons gebied zoo bekrompen is, en daar duizenden meer gelds hebben dan zij bekwaamlijk beleggen kunnen; daar zij een goed gedeelte daarvan, met voordeel in der tijd, besteeden konden tot het voor den dag brengen van nieuwe huisgezinnen, waardoor Utrecht, Gelderland, Overijssel, de Meierij van den Bosch, enz. misschien 100.000 menschen méér zouden kunnen voeden. Het dorste heiland wordt, in korte jaaren, door de bebouwing, zoodanig veranderd, dat het niet meer kenbaar is. Dit ziet men genoeg aan buitenplaatsen, die in de zandwoesteinen, hier en daar, verspreid leggen.

Hij raadde Otto verder aan economische boeken over dit onderwerp te lezen. Als hijzelf niet meer het belang zag om de gemeenschap op Ceylon te dienen en als zijn vermogen niet zo beperkt was dat hij buiten zijn lijfrente niet zou kunnen rondkomen, dan zou hij bij Otto in de buurt komen wonen.¹²²

Na wederkomst in Patria had Otto zich eerst gevestigd in de stad Utrecht en vervolgens op de buitenplaats Oostbroek ten oosten van Utrecht; Falck vond dat een nuttige aankoop. Otto huurde het slechts. Falck meende zich te herinneren dat het in de buurt lag van Blauwkapel en Groenekan. Hij situeerde het aan de westkant van Utrecht 'tussen zand en klei', de plaats waar hij ook wel zou willen wonen. Volgens Falck had (Oostbroek) het voordeel dat het niet in zo'n droog gebied lag als de buitenplaats Sandbergen van oom Tammo Falck aan de Amersfoortsestraatweg bij Huis ter Heide, dat echter eveneens aan de oostkant van de stad lag.¹²³

In het najaar 1785 ontving de Maatschappij het overlijdensbericht van Falck afkomstig van 'Mevr. F.R. de Windt wed. Wijlen den Heer Iman Willem Falck etc.' De vergadering besloot haar schriftelijk te condoleren. In 1789 werd nog een keer de naam Falck in de notulen aangetroffen; uit de administratie was gebleken dat er onder andere achterstallige contributie was; er werd besloten de erfgenamen aan te schrijven.¹²⁴ De jaarlijkse contributie was steeds via oom Tammo George voldaan die als gemachtigde optrad.¹²⁵ Falck was er erg op gebrand dat dit altijd stipt gebeurde; blijkbaar was dit toch niet steeds gelukt.

Het Provinciaal Utrechts Genootschap voor Kunst en Wetenschap¹²⁶ opgericht in 1773 met uiteraard Falck als een van haar leden. Hij was er voorstander van dat de genootschappen in meerdere steden zouden worden opgericht en niet alleen in Haarlem. Zijn activiteiten waren beperkt. In verhandelingen van 1785 stond een uitvoerig artikel onder zijn naam

¹²² NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat), 11 november 1778 met toegevoegd PS, februari 1779.

¹²³ In werkelijkheid liggen de buitenplaatsen Oostbroek en Sandbergen aan de oostkant van de stad Utrecht; deze liggen een kleine drie kilometer uit elkaar.

¹²⁴ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nrs. 444-14 Notulen 1782-1795; 1507, notulen 4 oktober 1785.

¹²⁵ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nrs. 444-14 Notulen 1782-1795; 1507, George Tammo Falck aan Christiaan van der Aa, 15 februari 1776; de griffier Van den Heuvel van de Maatschappij had een bericht gezonden over de betaling van contributie van Falck.

¹²⁶ HUA, Collectie PUG, inv. nr. 1713-11; Het Provinciaal Utrechts(ch) Genootschap van Kunsten en Wetenschappen opgericht als Konstgenootschap 'Besteed den tijd met konst en vlijt', januari 1773 door advocaat Johannes van Haeften (vader van studiegenoot Nicolaus, Bijlage IV) en Laurens Daalder, wiskundeleraar en opzichter van de Fundatie van Renswoude te Utrecht.

afgedrukt over twee aan elkaar gegroeide kinderen, met een afbeelding;¹²⁷ hij berichtte dat hij de inhoud had gekregen via de onderkoopman Keuneman die dit weer had opgediept te Tuticorin waar hij toen verbleef.

Een ander Genootschap dat Falck ter harte ging, was het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen dat in 1778 in Batavia werd opgericht. Het betekende een bewuste doorbreking van het gebrek aan openbaar maken van de opgediepte kennis in Azië door dienaren van de Compagnie. Het Genootschap was nauw verweven met de Compagnie hetgeen tot uitdrukking kwam in de benoeming van vele hoge bestuursambtenaren tot directeur of lid. De directeuren en leden in de buitencomptoiren werden met name aangespoord met enige regelmaat vragen te beantwoorden en bijdragen te leveren. In 1779 kreeg Falck tot zijn genoegen het bericht dat hij was verkozen tot directeur;¹²⁸ hem werd verzocht een van zijn bekwaamste dienaren aan te wijzen een vraag over natuurlijke historie te beantwoorden en het antwoord te voegen bij hetgeen 'hy daaromtrent verder merkwaardig' vond. Verder werd hem gevraagd te berichten over alles wat dat jaar aan merkwaardigs op het gebied van de natuurlijke historie op Ceylon en onderhorigheden had plaatsgevonden.¹²⁹ Falck toonde net als voor de wetenschappelijke genootschappen in Patria, daadwerkelijke belangstelling voor het Bataviaasch Genootschap. In 1780 zond hij een groot beeld van een Boeddha naar Batavia dat werd opgenomen in de collectie van het Genootschap.¹³⁰

Zijn contacten met individuele wetenschappers in Patria waren divers. Los van zijn oud-hoogleraren in Utrecht waren dat de Leidse hoogleraren in de botanie Adriaan en David van Royen,¹³¹ opeenvolgende directeuren van de Hortus Medicus en het Herbarium in Leiden; de Amsterdamse hoogleraar in de botanie Nicolaas Burman, directeur van de Hortus Medicus te Amsterdam¹³² en de reeds enige malen genoemde Vosmaer. Op hun verzoek liet Falck allerlei gedroogde planten en zaden zenden.¹³³ Af en toe kwamen er bekende botanici

¹²⁷ *Verhandelingen van het Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*, Derde deel, Tweede druk, Tweede stuks te Utrecht Bij S. De Waal MDCCLXXXV (1785), 394.

¹²⁸ SLNA, inv. nr. 1/3028, de voorzittende directeur en dirigerende leden Het Bataviaasch Genootschap der Kunsten en Wetenschappen Egbert Blomert, P. Gevers, Jacobus van der Steege, W. van Hogendorp, Josna van Iperen, Radermacher (tekende als eerste; hij was ook een van de directeuren van de Maatschappij in Haarlem), Hartevelt, S. Hommag, Wurmt en Schalle, 3 augustus 1779.

¹²⁹ Gedrukt schrijven van 10 mei 1779.

¹³⁰ In 2011 vormt dit nog steeds onderdeel van de Collectie van het Nationaal Museum van de Republiek Indonesië; de rechtsopvolger van de Collectie van het Bataviaasch Genootschap; Groot, *Het Bataviaasch genootschap*, 126.

¹³¹ Adriaan van Royen (1704-1779), 1728 gepromoveerd in de medicijnen te Leiden, leerling van Boerhaave; 1732 hoogleraar geneeskunde; 1735 hoogleraar botanie te Leiden en directeur van de Hortus Medicus; 1737 bezocht door Carl Linnaeus, die zes maanden in Leiden verbleef; David van Royen (1727-1799), neef en opvolger van Adriaan zowel als hoogleraar als directeur van de Hortus.

¹³² Nicolaas Laurens Burman (1733-1783), zoon van Johannes, hoogleraar botanie te Amsterdam en directeur van de Hortus Botanicus, vriend van Carl Linnaeus, die hem in 1735 bezocht; 1759 gepromoveerd in de medicijnen te Leiden; 1769 hoogleraar botanie te Amsterdam als opvolger van zijn vader, evenals directeur van de Hortus.

¹³³ HL, inv. nr. 1.64, Iman Willem Falck aan David van Royen, 5 februari 1781 (duplikaat); een verlate reactie aan Van Royen, 18 november 1779; Falck schreef dat het er niet van was gekomen door alle aandacht die hij moest besteden aan het optreden van Haider Ali van Mysore aan de Coromandel: 'Hierdoor hebben bijzondere zaaken moeten opgeschort blijven. Echter gaat de gewoone verzending van planten haren gang en het kastje is reeds na Gale ter verzendinge (in de marge met het schip 't Loo)'.

op Ceylon zoals König uit Letland,¹³⁴ ‘een der geliefste leerlingen van Lineus’ en de Zweed Carl Peter Thunberg uit Uppsala, opvolger van Linnaeus. König was ongeveer twaalf jaar in dienst van de EIC in India geweest en had daar allerlei onderzoeken gedaan vooral aan de Coromandel. Hij maakte reizen tot in Siam en verbleef meer dan een jaar op Ceylon. Zijn waarnemingen hadden ook economisch nut want hij wist ‘verspreiden soorten van kaneel tot volkomenheid’ te brengen. Falck schreef dat hij zich ‘vermaakte’ met de verhalen die hij dagelijkse vertelde over allerlei ontmoetingen en waarnemingen.

Adriaan van Royen had Falck een methode aan de hand gedaan om zaden beter te bewaren. Hij vond het van zo’n groot belang dat hij een extract van de brief in het Singalees had laten vertalen. Hij betwijfelde echter tegenover Van Royen of het voorschrift nauwkeurig genoeg was toegepast en hoopte dat daar in het vervolg beter op gelet werd. Zijn opmerkingen gingen verder over allerlei specerijen, in het bijzonder kaneel waarbij hij inging op het probleem van de onechte soorten. Hij voegde een stukje kaneel toe dat hij van l’Île de France, op het eiland Mauritius had ontvangen en dat overeen kwam met de ‘onechte soort’ zoals die op Malabar, Java en de Filippijnen groeiden. Falck refereerde aan de beschrijving over kaneel die op gereinigde grond was geplant. Hij ging ervan uit dat Van Royen daarover ook wel had gelezen: ‘geen van beiden (Java en Ceylon) is machtig om de goede soort kaneel voort te brengen op het grootste gedeelte van Ceilon. Daar zijn maar zekere westelijke en zuidelijke streken van dit eiland, daar men echte kaneel vindt, en dáár zelfers verschilt de geurigheid veel van den aart der gronden, Witte zandgronden geven de lekkere kaneel’. Hij vond dit iets om nauwkeurig door König te laten onderzoeken.

Professor Nicolaas Burman refereerde in 1771 in een brief aan Falck over zijn zending van de fraaie ‘Herbarius Vivus’¹³⁵ aan Adriaan van Royen en aan planten die hij had gezonden aan de Hortus Medicus te Leiden. Burman vroeg eveneens om gedroogde kruiden en zaden voor zijn Hortus. Hij merkte op dat Falck hem niet kende; via vrienden had hij vernomen dat Falck hem ‘deze vrijpostigheid niet kwalijk zou nemen’. Hij roemde producten die door Falcks vader aan hem waren toegezonden. Zijn lijst was ‘gesupporteerd’ (gesteund) door burgemeester Temminck van Amsterdam. ‘Buiten twijfel heeft Ued reeds gehoord, dat er een sweedsch Heer ons door behulp van de Hr. Burgmr Temminck is geëngageerd geworden om een reisje ter voorzetting der Botanice en natuurlijke Historie naar de Caab en verders door een groot gedeelte van oostindie te zenden, die nu met het schip Schoonzigt vertrekt, en eenigen jaeren daar te besteedden zal’. Hij doelde daarbij op Thunberg.¹³⁶ De ge-

¹³⁴ Johann Gerhard König (Letland, 1728-Jagarnaikpuram, 1785), botanicus; 1773 Tranquebar; 1778 in dienst EIC. Hij zond verscheidene vondsten naar het Herbarium te Leiden; nog steeds in de collectie (inv. nr. 1.64, 923-56v, 923-112v).

¹³⁵ Burman bedoelde hiermee het natuurlijk kruidenboek dat Falck had laten vervaardigen; Adriaan en zijn neef David hadden het eerste deel van hun overzichtswerk genoemd: *Herbarium Vivus Diversarum*, (Leiden 1740). In de achttiende eeuw werd gerefereerd aan een systeem dat was opgezet volgens (Adriaan) Van Royen.

¹³⁶ Carl Pieter Thunberg(h) (1743-1828), 1767 studeerde af in medicijnen en natuurfilosofie, universiteit van Uppsala bij leermeester Carl Linnaeus; 1770 studie in Parijs; 1771 onderzoek in Amsterdam (ontmoette de beide hoogleraren Van Royen) en Leiden (ontmoette Burman); uitgevaren voor de Kamer Amsterdam als chirurgijn aan boord van het VOC-schip Schoonzicht (DAS 4121.6); 1772 chirurgijn Kaap de Goede Hoop; 1775 Batavia en Deshima (Japan); enige expedities; 1776 Batavia, 1777 Colombo en Galle; 1778 Amsterdam; 1779 Londen, contacten met Sir Joseph Banks, lid Royal Society (vriend en medelid van oud-gouverneur Joan Gideon Loten); terug in Zweden 1781 hoogleraar medicijnen en natuurfilosofie Uppsala, op stoel Linnaeus. *Voyages de C.P. Thunberg au Japon*; 3-1-(17)77 tot 14-3-(17)78 tocht naar en bezoek aan Ceylon.

vraagde goederen zouden kunnen worden meegegeven met de opperstuurman Van Oosterwoud die hem goed bekend was. In 1778 ontving Falck het bericht dat de 'sweedse kruidkenner, voornemens was naar Ceylon te gaan. Hij is een ervaren sweedse kruidkenner, die ooit geheel Indien, heeft ontvangen' en een 'aller braafst, zedig en bescheyden mensch'.¹³⁷ Burman verzocht Falck hem te ontvangen en een behulpzame hand te bieden. De brief zou Falck bereiken op het moment dat Thunberg alweer naar Europa was vertrokken.¹³⁸ Deze legde zijn waarnemingen in een aantal publicaties vast; uitvoerig beschreef hij zijn bezoek aan Ceylon en aan Falck. Voordat hij op Ceylon kwam was hij in Deshima en omgeving geweest. Terug in Batavia had hij zijn bezoek aan Ceylon voorbereid met: 'lettres de recommandation que j'avais apportées de Batavia, aux personnes a qui elles étoient addresses, ...' Tijdens zijn verblijf zag hij de kaneelplantages bij Colombo; in zijn verslag schreef hij dat hij erg onder de indruk was geraakt: 'Le Gouverneur Falck commença le premier en 1769 à cultiver dans sa campagne ...'.¹³⁹ Hij woonde ook een ontvangst bij op het Kasteel; '... ce soir il y eut bal et gala chez le gouverneur de Colombo. Tous les officiers de marine et les dames de la Ville furent invités a un repas magnifique'.¹⁴⁰

Een dergelijk groot bal werd ook ruim tien jaar daarvoor in 1767 gegeven ter gelegenheid van de benoeming van Willem V tot 'oppergouverneur generaal van Nederlandsch Indië'. Om zes uur 's avonds kwamen de genodigde heren en dames van de Compagnie naar het kasteel waar zij in volgorde van anciënniteit hun opwachting maakten. Er werd een 'heerlijk bal gegeven'. Om tien uur ging men aan tafel achter in de tuin in de grote Mandoe (tent) die 'naar landswijze fraai versierd was'. Aan het einde stond de muziek opgesteld met trompetten, walddhoorns en pauken. De heildronken werden ondersteund met kanonschoten vanaf de courtine tussen het bastion Amsterdam en het speelhuisje waarbij enige kleine veldstukken stonden opgesteld met het front gericht op de haven. Na het diner 'hervatten men de Vrolijkheid tot in de morgenstond maakende daarmede een einde aan deze diversementen'.¹⁴¹ De kosten van dergelijke festiviteiten kwamen geheel voor rekening van de gouverneur. Zulke uitgaven zouden ook een van de redenen kunnen zijn geweest dat Falck aanmerkelijk inteerde.

Thunberg schreef vooral veel over alles op het terrein van 'arbres et plantes qui croissant dans le jardin du gouverneur' in zijn buitenplaats 'à Pass et dans les environs'.¹⁴² Hij vertrok op 6 februari 1778 van Galle 'le port de Gale est environné de bons remparts' met het VOC-schip 't Loo naar de Kaap en kwam op 1 oktober 1778 aan voor de rede van Texel.

Bij terugkomst in Amsterdam deed Thunberg uitvoerig verslag aan professor Burman; de Zweed sprak zeer 'verguld' over zijn bezoek aan Ceylon. In de brief waarin Burman dit berichtte, schreef hij in allerlei fraaie zinnen zijn dank uit voor de laatste zendingen die niet voor hem zelf waren bestemd maar voor de Hortus. Hij zou gaarne iets voor Falck terug wil-

137 RUL, BPL inv. nrs. 923-56v, Nicolaas Burman aan Iman Willem Falck, 20 november 1777.

138 Voyages de C.P. Thunberg au Japon.

139 Voyages de C.P. Thunberg au Japon, 245.

140 Voyages de C.P. Thunberg au Japon, 314.

141 SLNA, 1/3073, Dagregister, 15 oktober 1767.

142 Voyages de C.P. Thunberg au Japon, 244.

len doen en vroeg hem wat hij eventueel uit het vaderland zou willen ontvangen.¹⁴³ Wat dit verzoek opleverde is niet bekend; de zending van planten ging onverminderd verder. In mei 1785 had hij nog een laatste bedankbrief¹⁴⁴ geschreven en aangekondigd dat Johan Arnold Stützer¹⁴⁵ met het VOC-schip *IJstroom*¹⁴⁶ was vertrokken voor een reis van tien jaar door 'Indien'. Hoewel Burman hoopte dat de zending van planten nog jaren zou voortgaan, zou de brief Falck niet meer bereiken.

In een brief aan Vosmaer ging Falck zeer open en uitvoerig in op diens constatering dat Ceylon te vergelijken was met het Paradijs zoals reeds eerder werd aangehaald. Falck was van oordeel dat men gunstige gedachten kon koesteren over al het nodige op Ceylon maar '[...] ik denk echter ...' dat '[ik] er het Paradijs bezwaarlijk zou durven plaatsnemen. Daartoe zijn gemaatigder lucht gewesten ontdekt'.¹⁴⁷ Java was in het algemeen veel vruchtbaarder en vervolgens gaf hij een uitvoerige uiteenzetting over de kaneel.

Voor het doen van ontdekkingen zou het volgens Falck gunstig zijn indien een liefhebber van de natuurlijke historie enige tijd op Ceylon zou kunnen worden aangesteld. Wanneer Thunberg had kunnen blijven dan zou 'de kennis over kruiden er op het eiland veel aan gewonnen hebben'. 'Misschien', schreef hij, zou er in het binnenland erts kunnen worden ontdekt. Er werden nagenoeg alle edelstenen gevonden. Toen hij er tijd voor had, voelde hij er nog weinig voor om enige kennis over natuurhistorie op te doen, nu hij in deze 'tak van geleerdheid graag nuttig wilde' zijn, kwam hij er niet aan toe omdat zijn tijd door andere noodzakelijk bezigheden helemaal werd opgeslokt.¹⁴⁸ Hij liet Vosmaer weten dat hij van een artillerieofficier in Trincomalee maar één kistje had weten te bemachtigen ter aanvulling van zijn collectie. Het ziet ernaar uit dat Vosmaer eerder tekeningen had gestuurd van schelpen die nog in zijn verzameling ontbraken. Hij schreef verder dat hij tegen tien pagoden een Nautilusschelp had gekocht en naar hem had toegezonden; volgens iemand die er meer verstand van had, was het geen echte. Hij had het beloofde geld er toch maar voor betaald 'tot aanmoediging' van de vinder.¹⁴⁹

De totale lijst van contacten met geleerden valt moeilijk te reconstrueren; deze moet aanzienlijk uitgebreider zijn geweest. Dankzij een niet aangekomen brief die zich bevindt onder de Prize Papers in Kew¹⁵⁰ geschreven aan Falck, is kennis genomen van de contacten met de vlinderverzamelaar Hans Willem baron Rengers en met de Haagse chirurg Bo-

¹⁴³ UBL, BPL inv. nr. 923-112v, Nicolaas Burman aan Iman Willem Falck, 23 december 1780.

¹⁴⁴ UBL, BPL inv. nr. 923-112v, Nicolaas Burman aan Iman Willem Falck, 27 mei 1785.

¹⁴⁵ Johan Arnold Stützer (1763-1821), medicus uit Zweden; 1785 Batavia; 1786-1787 jacht op neushoorns in de buurt van Cheribon (Rookmaker, L.C. In *Captivity* (Den Haag 1998)); 1788-1789 chirurgijn in Hirado en Dechima.

¹⁴⁶ DAS, 4486.1; het VOC-schip *IJstroom* vertrok van Texel op 13 juni 1785.

¹⁴⁷ RUL, BPL inv. nr. 246, Iman Willem Falck aan Arnaut Vosmaer (duplikaat), 23 januari 1780.

¹⁴⁸ Lequin, *Personeel*, 184. Ondanks het ontbreken van de belangstelling van de Compagnie voor kunsten en wetenschappen; 'waren er in de achttiende eeuw individuele VOC-dienaren met een brede belangstelling die zich niet lieten afstompen door het weinig cultureel georiënteerde leefklimaat en het criant vervelende volumineuze administratieve werk dat aan veler VOC-functie kleefde'.

¹⁴⁹ RUL, BPL inv. nr. 246, Iman Willem Falck aan Arnaut Vosmaer (duplikaat), 23 januari 1780.

¹⁵⁰ NAK, HCA inv. nr. 32/722 (VOC-schip *Held Woltemade*), Hans Willem baron Rengers ('s-Gravenhage) aan Iman Willem Falck, 6 december 1780 (Rengers was kamerheer van prinses Wilhelmina van Pruisen; zij beschikte over een beroemde vlindercollectie).

denschatz.¹⁵¹ Een kistje met insecten, waaronder een wandelende tak, had Bodenschatz na Falcks dood bereikt. Een brief hierover kwam nimmer in Colombo omdat het reeds meer-male genoemde VOC-schip Held Woltemade door de Royal Navy in beslag was genomen bij de Kaap.

12.8 Relatie met Nederduitse kerk en overige religies

onzen Presenten oppergebieder De wel Edele groot agtb: Heer Mr. Iman Willem Falk die een opregte zugt heeft alles volwaardig aanbied om de vervalle staat van het zion gods op te regten, en haar heijl en vrede op allerlijze wijze te helpen bevorderen.¹⁵²

12.8.1 De Gereformeerde of Nederduitse gemeenten

Voor de Compagnie vormden de Gereformeerde of Nederduitse Kerk de leidende christelijke kerk in hun Aziatisch territorium en anders dan in de Republiek stonden de Gereformeerde gemeenten onder haar directe supervisie.

In augustus 1766 was de omvang van de gemeenten op Ceylon ruim 3000 lidmaten.¹⁵³ In totaal waren er in 1765 in Colombo en omgeving 46.016 mannen en 35.669 vrouwen als christen geregistreerd inclusief gedoopte schoolkinderen.¹⁵⁴ Dit aantal was in 1782 opgelopen tot 112.000 in de Compagnieslanden; van hen waren 4047 lidmaat.¹⁵⁵ Het lijken er veel, maar het gaat in de meeste gevallen om 'communale' Christenen,¹⁵⁶ Compagniesonderdanen die om uiteenlopende redenen door hun ouders waren gedoopt of die zichzelf hadden laten dopen.

Er bestonden drie afzonderlijke gereformeerde gemeenten, die van Colombo, van Jaffna en van Galle. De kerk van Cochin werd als vierde gemeente beschouwd. De bewindhebbers wensten van het begin af aan dat de gemeenten geen zelfstandige initiatieven namen en geen classis of synode vormden. Op Ceylon mocht zelfs geen gemeenschappelijke vergadering van de kerkenraden worden opgericht. Predikanten waren in dienst van de Compagnie; deze bepaalde waar zij werden geplaatst. Een gemeente kon niet zelfstandig een predikant beroepen.¹⁵⁷ Predikanten die zich niet konden schikken naar de eisen van de Compagnie of die onrust veroorzaakten, werden zonder meer overgeplaatst. Toch kregen zij enige ruimte zich te ontplooien binnen de beperkingen die werden opgelegd door de kerkenraad die door de predikant of oudst aanwezige predikant werd voorgezeten. In de

¹⁵¹ Geen gegevens over de persoon Bodenschatz gevonden.

¹⁵² SAA, Classis Amsterdam 379, Ceylon inv. nr. 274, Kerkeraad via Colombo aan de Classis Amsterdam 22 januari 1766.

¹⁵³ NA, VOC inv. nr. 9954, Staat van Ceylon over 1769.

¹⁵⁴ SAA, Classis Amsterdam 379, Ceylon inv. nr. 274, de Classis van Colombo aan de Classis Amsterdam, 22 januari 1766.

¹⁵⁵ NA, VOC inv. nr. 9983, Staat van Ceylon over 1782.

¹⁵⁶ Met communale Christenen wordt bedoeld dat zij als gemeenschap als zodanig bekend staan en geregistreerd.

¹⁵⁷ Van Boetzelaer, *Gereformeerde Kerken in Nederland en de zending in Oost-Indië*.

hiërarchie kwamen de predikanten na de leden van de Raad, de kooplieden en kapiteins.¹⁵⁸ De predikanten genoten Falcks vertrouwen; op de meesten was hij zeer gesteld en hij onderhield met hen uitstekende contacten. De Raad was vertegenwoordigd in de kerkenraad door een politiek commissaris met de rang van opperkoopman.¹⁵⁹ Een aantal dienaren van de Compagnie was ouderling; zij traden af op het moment dat zij lid werden van de Raad.¹⁶⁰

De gemeente in Colombo stond in nauw contact met de beide andere gemeenten op Ceylon; zij stuurde de kerken in de dessavonie¹⁶¹ en in Tuticorin aan.

Falcks interesse in kerkelijke zaken kwam in het bijzonder naar voren door zijn belangstelling voor het seminarium van Colombo.¹⁶² Hij was regelmatig aanwezig bij het afnemen van de jaarlijkse examens. Op de bijna laatste dag van 1766 had hij voor het eerst een examen van het seminarium bijgewoond dat, zoals gebruikelijk, bij de toenmalige rector dominee Bronsveld¹⁶³ thuis werd afgenomen.¹⁶⁴ Het thema was een citaat uit Vergilius, 'Felix qui potuit rerum cognoscere causas', gelukkig hij die de oorzaken der dingen heeft kunnen kennen. Onder de aanwezigen was de toekomstige rector dominee Willem Juriaan Ondaatje, een oud kwekeling en van huis uit een Chetty. Falck had hem leren kennen tijdens diens studie theologie in Leiden.¹⁶⁵

Op het seminarium zat niet alleen een klein aantal kwekelingen uit de verschillende inlandse bevolkingsgroepen; ook 'veel belovende jongelingen' van Europese of gemengde komaf. De beste leerlingen werden na afronding van hun studie naar Nederland gezonden waardoor het seminarium fungeerde als een soort voorportaal voor de universiteiten in Patria. Bij de overgekomen brieven aan de Heren XVII bevinden zich uitgebreide rapportages over de bijeenkomsten op het seminarium en de schoolvisitaties. De kerkenraad was nauw betrokken bij het onderwijs; hij rapporteerde in 1771 dat de leerlingen geen behoorlijk onderwijs kregen in de Griekse en Latijnse taal. Als het zo bleef dan was hij van mening dat het seminarium niet meer beantwoordde aan zijn doel.¹⁶⁶ In 1776 was de situatie blijkbaar verbeterd want in een verslag van de Raad werd vermeld dat het seminarium meer en meer het bekwame werktuig was geworden voor 'de Kerk en het Land'.¹⁶⁷

158 Van Goor, *Koloniën*, 126.

159 ADRC, inv. nr. 300, notulen gewone kerkenraad, 31 december 1764; Daniël Burnat, hoofdadministrateur, had zitting als politiek commissaris.

160 SLNA, inv. nr. 1/3078, Resolutie Raad 1775; De Cock en Holst werden vermeld als ouderling (ADRC, Notulen gewone Kerkenraad, 8 augustus 1769, 290).

161 ADRC, inv. nr. 300, notulen gewone kerkenraad, 2 april 1770, 300; Negombo, Kotta, Nawagamuwa en Chilaw.

162 Van Goor, *Jan Kompenie*, 38-61; er waren oorspronkelijk twee seminaria, een te Colombo (opgericht in 1696) en een te Jaffna/Nallur (1692), dat 1722 werd opgeheven.

163 Sigisbertus Abrahamszen Bronsveld (Ceylon, ?-Colombo, 1770), seminarium Colombo (Tamil) en zette studie voort in de Republiek; 1747 promoveerde universiteit van Leiden; 1750 predikant te Colombo; 1754 zette Catechismus over in de 'Tamalische spraak'; 1762 rector seminarium (ADRC, index 1735-1993).

164 SLNA, 1/3080, Dagregisters, 9 mei 1766 en 29 december 1766.

165 NA, VOC inv. nr. 3293 Resolutie Raad, 2 maart 1770; op 2 maart 1770 werd in de Raad het overlijden besproken van de predikant en rector van het seminarium Bronsveld; hij werd opgevolgd door de zeer goed bekend staande Ondaatje.

166 HUA, NHK inv. nr. 1102-3, Raad van de Zending, Kerkenraad van Colombo aan de bewindhebbers, 4 november 1771 (uit een memorie aan de bewindhebbers 'overgeleverd aan de vergadering van de bewindhebbers binnen A'dam', Amsterdam, 12 oktober 1772).

167 SLNA, inv. nr. 1/3458, 25 januari 1776.

In 1774 maakten twee kwekelingen 'Johan Engelbert Hugonis, zoon van de wijlen secretaris van de Raad van Ceylon, en Lambertus Hofman, zoon van een overleden luitenant militair', grote kans om naar de 'akademie' te gaan mits hun latijn verbeterde.¹⁶⁸

Ondaatje, die Bronsveld was opgevolgd, werd in 1776 ontheven uit zijn functie van rector en predikant van 'De Binnen of Fortkerk'. Hem werd verzocht naar Jaffna te gaan omdat er niemand anders beschikbaar was als predikant die het Tamil beheerste. In de kerken werd in het Singalees gepreekt naast uiteraard het Nederlands en het Hoogduits en zelfs het Portugees. In het commandement Jaffna werd vooral in het Tamil gepreekt. Met grote regelmaat werden hoofdstukken uit de bijbel vertaald in zowel het Singalees als het Tamil¹⁶⁹ door diverse predikanten, onder wie Ondaatje. Als rector werd Ondaatje opgevolgd door Falcks verre neef dominee Manger, afkomstig uit Batavia.

Met het vervullen van de predikantenplaatsen was het voordurend schipperen. Falck verzocht herhaaldelijk aan Batavia om het aantal uit te breiden. In Nederland bestond maar weinig animo onder de predikanten om naar de Oost te gaan.¹⁷⁰ In 1780 verzocht de kerkenraad van Colombo aan de Raad om bij de Hoge Regering te pleiten dominee Moergappa, voormalig proponent van de Portugese gemeente van Batavia, naar Colombo te halen ter vervulling van een vacature. Moergappa was door Gouverneur-Generaal Van der Parra naar Nederland gezonden ter voltooiing van zijn studie; op uitdrukkelijke order van de bewindhebbers moest hij zijn terugreis maken naar Batavia via Ceylon. De Hoge Regering voelde er echter niets voor dat hij in Colombo zou blijven. Zij ondersteunde van harte het verzoek uit Colombo om in de vacature te voorzien maar op een andere manier.

De Raad stemde vervolgens in met een voordracht van de scholarchen om 'drie jongelingen' met de retourschepen naar Europa te sturen zodat zij zich op een der universiteiten in Patria tot predikant konden bekwamen met de bedoeling dat zij weer terugkeerden. Zij kregen ieder 150 rijksdaalders mee voor de kosten van hun uitrusting.¹⁷¹ Door het tekort aan predikanten werden de kerkdiensten in de buitenposten, waaronder Matara, verzorgd door ziekenbezoekers.

De bemoeienis van Falck met de kerk was intensief. De kerkenraad van Colombo was van af zijn komst heel positief over zijn poging tot 'herstellinge van den droevigen staat van land en kerke'.¹⁷²

De Nederduitse gemeente van Colombo had sedert 1757 twee kerken ter beschikking: de Binnen- of Kasteelkerk en de Buiten- of Wolvendaalse Kerk. De Wolvendaalse was met name bestemd voor 'inheemse leden' en had meer dan achthonderd zitplaatsen. Er waren twee predikanten, die viermaal per jaar het avondmaal bedienden.¹⁷³

In 1773 liet Falck aan de Raad weten dat de 'buitenkerk op Wolvendael' met een orgel was voorzien en dat hij ook een organist wenste te plaatsen buiten extra lasten voor de

¹⁶⁸ NA, VOC inv. nr. 9967, Staat van Ceylon over 1774: het Seminarium; zie tevens noot 113 hoofdstuk 10.

¹⁶⁹ NA, VOC inv. nr. 3350, Resolutie Raad, 17 juli 1770; het betrof hier het vertalen van de eerste brief van Paulus aan de Corinthiërs.

¹⁷⁰ NA, VOC inv. nr. 3458, Resolutie Raad, 27 september 1776.

¹⁷¹ SLNA, inv. nr. 1/3083, Resolutie Raad, 17 november 1780.

¹⁷² SAA, Classis Amsterdam 379, 201-205 Ceylon inv. nr. 274, de Classis van Colombo aan de Classis Amsterdam, 22 januari 1766.

¹⁷³ NA, VOC inv. nr. 3458, Resolutie Raad, 7 november 1776; Franciscus, *Faith of our Fathers*, 54; Brohier, *Wolvendaalsche Kerk*, 1.

Compagnie. Op zijn voorstel ging de Raad akkoord de kosten te dekken door daarvoor de kannekoppel,¹⁷⁴ de Malabarse tolk van de dessave van Colombo, en een koelie op de lettergieterij af te danken. Dit leverde 7 rijkdaalders en 24 stuivers op.¹⁷⁵

Hoewel de Compagnie zich zeer bescheiden opstelde bij het verbreiden van de christelijke godsdienst had zij volgens Falck de verkondiging van 't Evangelie altoos voorgestaan' en daarvoor had de Compagnie zich 'vrij veel bekostigd'. Hij schreef dit als reactie op een brief van de voorzitter van de Classis van Amsterdam, Guiliaum Titsingh,¹⁷⁶ tevens bewindhebber van de Compagnie. Falck liet weten dat de uitbreiding van de christelijke godsdienst hem verscheidene keren tot nadenken had gestemd. Dit was blijkbaar mede gekomen na lezing van twee uitvoerige verhandelingen. Deze waren door Titsingh geschreven op verzoek van Petrus Hofstede,¹⁷⁷ hoogleraar in de godgeleerdheid te Rotterdam.¹⁷⁸ De bedoeling van Titsingh was het oprichten van een christelijk genootschap met hemzelf als secretaris. Dit genootschap zou zich bezighouden met de verbreiding van het evangelie.

Falck had de verhandelingen reeds eerder ontvangen via zijn oom dominee Sybrandus Columba. Een reactie in de vorm van een 'breedvoerig beredeneeren' op de verhandelingen zou worden gegeven door Van Angelbeek uit Cochin. Inhoudelijk zou dat vooral gaan over de zending op Ceylon. Falck twijfelde niet of de Compagnie zou 'in alles medewerken en doen medewerken, en de God alles genade zal er haaren handel en bezittingen te meer om zegenen'.¹⁷⁹ Hij verheugde zich in de oprichting van dit genootschap, dat was gebaseerd op zijn diepgewortelde geloof.

Uit het voorafgaande en uit de Lijk Reede van Manger bleek de belangrijke plaats die het christelijke geloof innam in zijn geesteswereld. Hij sprak ook in het bijzonder over Falcks grote 'mildadigheid'.¹⁸⁰ Dit had vooral betrekking op zijn grote mate van tolerantie ten aanzien van niet calvinistische en andere religieuze stromingen.

¹⁷⁴ VOC-Glossarium, 26; inheemse schrijver, administratief ambtenaar, ook wel tolk op de Coromandel. Baldaeus, *Ceylon*, 377; Xaverius plaatste overall leraren genaamd canappels; Valentijn, *Choro*, 88; De Canakapules (in het spraakgebruik kannekappels genoemd) zijn schrijvers; mededeling L.J. Wagenaar december 2010; er waren op verschillende plaatsen kannekappels, schrijvers assistenten.

¹⁷⁵ SLNA, inv. nr. 1/3077, Resolutie Raad, 10 mei 1773; de organist werd de proceper (leraar) van het seminarium Frederik Willem Schoemaker.

¹⁷⁶ Guillemus (Guiliaum) Titsingh (1733-1805), werkzaam kantoor VOC Amsterdam; hoofdparticipant; had een groot aandeel in de totstandkoming Vijfde Departement; hij haalde hier Otto Willem Falck binnen; 1780 medeoprichter van de Kweekschool der Zeevaart in Amsterdam; 'Door zijn langdurige ervaring, helder oordeel, grote werkkraft en vele contacten was hij een onmisbare vraagbak voor ieder die iets wilde weten over de werking van het Compagniestelsel' (Schutte, *Patriotten en de koloniën*, 99; Colenbrander, *Gedenkschriften*, 3); neef Jan Titsingh o.a. directeur van Bengalen en op-perhoofd te Deshima.

¹⁷⁷ Petrus Hofstede (1716-1803), studeerde theologie aan de universiteiten van Groningen en Franeker; 1739 predikant te Alum; 1743 Anjum; 1743 Steenwijk; 1745 Oostzaandam; 1749 Rotterdam; 1770 tevens hoogleraar Illustre School te Rotterdam; 1775 won prijsvraag Hollandse Maatschappij der Wetenschappen over de vraag 'welk zyn de beste middelen, om de ware zuivere leer van het Evangelie onder de bewoners der colonien van den staat meer te bevestigen, en in die landstrecken voort te planten?' Hij stelde o.a. voor meer predikanten naar de Oost te sturen en alleen de gereformeerde kerk toe te laten. Was tegen de tolerantie en Verlichting; fel prinsgezind; 1797 zijn opvattingen leidden tot de oprichting van het Nederlandsch Zendelingen Genootschap (Van Hardenbroek, *Gedenkschriften*, deel III, 446-447; Bosch, *Biografisch Lexion voor de geschiedenis van het Nederlands Protestantisme*, 205-208).

¹⁷⁸ Falck had het over de universiteit van Leiden maar het moet de Illustre School te Rotterdam zijn.

¹⁷⁹ HUA, NHK, Raad van de Zending, inv. nr. 1102-3. Iman Willem Falck aan Guiliaum Titsingh, 12 november 1777.

¹⁸⁰ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 133, Manger, Lijk Reede, 25.

12.8.2 Rooms-katholieken

Het aantal Singalese gezinnen dat destijds onder de Portugezen tot het katholicisme was bekeerd op Ceylon en in de Onderhorigheden was groter dan het aantal protestanten; volgens Falck zelfs aanzienlijk groter. Op grond van de plakaten mochten de katholieken niet publiekelijk hun godsdienst belijden; het gebeurde echter wel in het geheim tot de oorlog tegen Kandy. Daarna werd het katholicisme oogluikend toegestaan als beloning voor de loyale houding van de katholieke inwoners van de Compagnieslanden tijdens de oorlog. Het College van Huwelijks Zaken accepteerde na 1766 elk katholiek doopbewijs, ondanks protest van de kerkelijke gemeente van Colombo; hier ging een uitvoerige discussie aan vooraf.¹⁸¹ De meeste priesters en missionarissen kwamen uit Goa. Falck merkte in een brief aan Thomas Hope op: 'Tot nu toe heeft men geen reden gehad om hunne trouw twijfelachtig te stellen maar bij een opkomende oorlog met eenige Roomsgezinde mogendheid zou een verkeerde Godsdienst ijver somtijds eene gevaarlijke verandering kunnen maeken...'. Toch zag hij er weinig in hen te laten bekeren en onder te brengen bij 'de hervormden'. Hij vroeg zich af of het niet raadzaam was zelf enige katholieke priesters uit te zenden waarvan men wist dat hun 'nationale trouwe' vaststond. Het was hem opgevallen dat maar weinigen 'onze kerk' volgden, zoals in Negombo.¹⁸² Falck wilde het met vier of vijf Nederlandse priesters proberen, die dan wel de 'inlandsche taal moeten leren spreken', omdat de Portugese priesters deze ook spraken. Hij vond dat er voor moest worden gewaakt dat het geld dat zij ophaalden tijdens hun werkzaamheden naar het buitenland werd gestuurd voor de kerk en kloosters, vermoedelijk werd hier Rome mee bedoeld. Het was daarnaast volgens hem de vraag of de Nederlandse priesters bij het maken van proselieten wel zo ijverig waren als de Portugese. Het zou de predikanten gelegenheid geven de roomsgezindheid langzamerhand te verminderen. De felle en overijverige priesters werden door de lokale bevolking dikwijls vervloekt. Falck deed aan Hope het dringend verzoek om deze zaak 'als van veel gewicht zijnde',¹⁸³ ter harte te nemen en suggereerde dat het zenden van priesters op proef zou kunnen gebeuren. Deze plaatste bij zijn ideeën een kanttekening: 'hoe wel beredeneert deeze propositie van de heer Falck ook zoude mogen wezen om dat roomse Priesters van ouders en voorouders hier te lande gebooren, oneindig te prefereren zijn voor domme ijverige, missionarissen van Goa en mistisen, zoo vrees ik egter dat onze geestelijkheid, niet smaeken zoude, dat wij van d'eerste derwaerts zonden en in dat geval zoude het beeter zijn hun inkomst van Goa door gepaste middelen tegen te gaen indien zonder andere inconvenienten geschieden kan'.¹⁸⁴ De Raad en met name Falck waren niet zo bevreesd voor de katholieken zolang zij maar beheersbaar bleven.

De positie van de katholieke priesters op het grondgebied van het koninkrijk Kandy werd ook nauwlettend in de gaten gehouden door het bestuur van Colombo. Toen het Hof in

¹⁸¹ Schutte, *Gereformeerd Ceylon*, 181; ADRC, Notulen kerkenraad Colombo, 17 november 1766.

¹⁸² In Negombo bevindt zich anno 2010 nog steeds de grootste Rooms-katholieke gemeenschap van Sri Lanka: 80% van de inwoners.

¹⁸³ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope (PS bij duplikaat), 29 januari 1767.

¹⁸⁴ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, kantekeningen van Thomas Hope in de marge van Falcks brief en verwerkt in antwoord.

1772 wederom toestemming gaf de katholieke godsdienst te verspreiden, werden er maatregelen genomen door Colombo. Het stond niet toe dat de priesters zonder zijn toestemming naar Koningslanden reisden; zij mochten ook geen kerken betreden in de Compagnieslanden tenzij zij een schriftelijke verklaring van gehoorzaamheid aan de Compagnie hadden afgelegd.¹⁸⁵ Op 29 april 1774 werden in de Raad regels vastgesteld voor de toelating en het verblijf van priesters;¹⁸⁶ priesters die zomaar in Ceylon opdoken werden direct gearresteerd.¹⁸⁷

Het waren niet alleen de katholieke christenen die Falck en de zijnen soms zorgen baarden; in 1769 werd in de Raad melding gemaakt dat er een zekere Christoffel Bütlur of Butler uit Tranquebar was overgekomen, die bijzondere vergaderingen en 'vreemde gebaar oefeningen' hield. Dit bracht veel onrust in de gemeente van Colombo. Er waren volgens de Raad vele redenen om aan te nemen dat hij behoorde 'tot de sekte' van de Hernhutters. Hem werd daarom verzocht het eiland in stilte te verlaten ter voorkoming van 'verdere kwade gevolgen'. In het begin was dat niet mogelijk, want hij hield zich rustig en had zich zelfs voor de Augsburgse confessie, de Lutheranen, verklaard. Toch ontstonden er allerlei spanningen. Hij had ontkend tot de Hernhutters of de Evangelische Broederschap, Fratres Unitatis, te behoren, maar hij had wel enige leden van deze Broederschap om zich heen verzameld. Op het moment dat er niet alleen tweespalt tussen familieleden was ontstaan maar ook tussen echtgenoten, liet Falck hem aanzeggen dat hij bij de eerste gelegenheid moest vertrekken, hetgeen inderdaad geschiedde.¹⁸⁸

12.8.3 Boeddhisten

De meerderheid van de bevolking op Ceylon was boeddhist, ook in de Compagnieslanden; deze godsdienst werd door het bestuur onder Falck volledig geaccepteerd.

De koning van Kandy had nauwe banden met de boeddhisten. Zijn prestige werd voor een groot deel bepaald door zijn traditionele rol als beschermer van het boeddhisme.¹⁸⁹ Hierdoor was er wel altijd het nodige wantrouwen tegen het boeddhisme, zowel bij de Portugezen als de Nederlanders. Om het gevaar van dubbele loyaliteiten te voorkomen werd daarom getracht de Singalezen in de Compagnieslanden te bekeren tot het calvinisme.

Het bekeren tot hetatholicisme was reeds onder de Portugezen een beproefd middel om de loyaliteit van de Singalezen aan hun koning te breken; in het bijzonder van leden van geslachten van lokale bestuurders. Hun geloofsovertuiging had een uitstraling op de lokale gemeenschap en bepaalde hun opstelling. De resultaten van zending en bekering onder de bevolking waren gering. Ter voorkoming van de eerdergenoemde dubbele loyaliteit mochten alleen christelijke Singalezen en Tamils bestuurstaken uitoefenen.

Ondanks het gepaste wantrouwen waren de verhoudingen tussen de Boeddhisten en de

¹⁸⁵ NA, VOC inv. nr. 4992, Resolutie Haags Besogne, 10 mei 1775, met verwijzing naar de Staat van Ceylon over 1773; op grond van een Resolutie van Hun. Hoog. Mog. van 19 juli 1735.

¹⁸⁶ Hovy, *Plakkaatboek*, 534.

¹⁸⁷ SLNA, inv. nr. 1/3517, Resolutie Raad, 3 juni 1778; bericht dat over de landweg van Cochin twee Rooms-katholieke priesters zijn gekomen, deze te arresteren en weg te sturen.

¹⁸⁸ NA, VOC inv. nr. 3264, Resolutie Raad, 14 augustus 1769.

¹⁸⁹ Malalgoda, *Buddhism in Sinhalese Society*, 29.

Compagnie in het algemeen goed. Er zijn nauwelijks maatregelen bekend waaruit een actief beleid tegen de boeddhisten naar voren kwam. Tussen 1734 en 1741 hadden er wel enige incidenten plaatsgevonden; op last van dominee Arnoldus Fabricius¹⁹⁰ waren in de omgeving van Galle en Matara offerplaatsen vernietigd; op het moment dat er opstandjes uitbraken, moest hiermee op last van de gouverneur worden gestopt.¹⁹¹

De boeddhisten beschouwden de Compagnie volgens Van Goor als zeer verdraagzaam.¹⁹² Falck droeg daar verder aan bij door begin 1766 een bezoek te brengen aan de belangrijke tempel Mulgirigala Vihāre en de aanpalende tempels in de buurt van Matara tijdens zijn landreis naar Galle en Matara. Deze daad en zijn algemene houding tegenover de boeddhisten zorgde voor versteviging van 'the goodwill [of the Government] towards the Buddhist religion and the Buddhist temples'.¹⁹³

In 1769 had Falck een vragenlijst naar een aantal vooraanstaande monniken gezonden. Hij vroeg ondermeer of echtscheiding was toegestaan en voor welke fouten van een echtgenoot diens vrouw een verzoek tot echtscheiding kon indienen. De antwoorden werden neergelegd in een document dat bekend staat onder de naam 'Lakrajalosirita'.¹⁹⁴ Zijn belangstelling wekte ontzag onder de monniken en inlandse hoofden.

12.8.4 Hindoes

Vanaf de vroegste geschiedenis van Ceylon waren er Hindoes op het eiland aanwezig; zij waren afkomstig uit Zuid-India. Bij de komst van de Compagnie woonden zij voornamelijk binnen het voormalig koninkrijk Jaffna en de vazalstaten in de aangrenzende landen van de Wannia's. De houding van de Compagnie tegenover de hindoes kwam overeen met die tegenover de boeddhisten. De hindoes vormden de grootste religieuze minderheid in de Compagnieslanden. Er werd in hun godsdienstige praktijken nauwelijks enige bedreiging gezien. De Compagnie vond hoogstens de uitbreiding met geloofsgenoten uit Zuid-India een kwestie die in de gaten moest worden gehouden gelet op de problemen die er van tijd tot tijd waren met hindoe vorsten en hoofdlieden aan de Overwal. De hindoes kwamen voor een deel vanaf de Overwal richting Mannar via een route die parallel liep aan de eilanden die de Adamsbrug vormden. In de periode Falck zijn geen bijzonderheden over problemen met hen bekend.

12.8.5 Moslims

De moslims werden in het begin van de aanwezigheid van de Compagnie in Azië als lastige handelsconcurrenten gezien; door calvinisten werd hun geloof in hoge mate gewantrouwd. Na een aanvankelijke poging hun handel te breken, ontstond er echter een vorm van acceptatie en werd hun manier van handeldrijven gedoogd. Zij mochten in het begin van de Compagniestijd niet in de hoofdvesting op Ceylon wonen, waardoor velen hun toevlucht

¹⁹⁰ Arnoldus Wilhelmus Fabric(t)ius, 1738 predikant te Galle; 1744 idem Colombo (ADRC, index 1735-1993).

¹⁹¹ Van Goor, *Kooplieden, Predikanten en Bestuurders*, 127-129.

¹⁹² Van Goor, *Jan Kompenie*, 126.

¹⁹³ Malalgoda, *Buddhism*, 83; 3de rapport van Historical Manuscript Commission, S.P. XXI: 1935.

¹⁹⁴ Hovy, *Plakkaatboek*, CXXVIII.

zochten binnen het koninkrijk Kandy. De vriendschappelijke band tussen de moslimhandelaren en het Hof werd daarom gewantrouwd en nauwlettend in de gaten gehouden.

In 1665 vaardigde gouverneur Van Goens de Oude een plakkaat uit tegen de vervreemding van onroerend goed aan moslims; zij moesten maandelijks een hoofdgeld¹⁹⁵ betalen en het eigendomsrecht van hun onroerend goed kunnen bewijzen.¹⁹⁶ Evenals de andere bevolkingsgroepen in de Compagnieslanden waren zij verplicht herendiensten te verrichten voor een vastgesteld aantal dagen per jaar. In 1743 werd bepaald dat hun land werd geconfisqueerd indien zij hieraan geen gevolg gaven. Ieder gezinshoofd moest zes rijksdaalders aan personele belasting betalen.¹⁹⁷

De vijandige houding tegenover moslims was echter vanaf het midden van de achttiende eeuw min of meer verdwenen. Moslimhandelaren uit de Malabar, Coromandel en Bengalen waren zeer welkom mits zij geldige passen hadden.¹⁹⁸ Er waren twee redenen voor dit tolerante gedrag: zij werden gezien als buitenstaanders die geen nauwe relatie hadden met de grote groeperingen van boeddhisten en hindoes en als potentiële bondgenoten die hoofdzakelijk waren geïnteresseerd in handel.

Falck deed een poging de moslimwetten en -gebruiken vast te laten leggen; hij gaf in 1773 toestemming de islamitische regels voor huwelijksvoltrekking en voor erfrecht toe te passen.¹⁹⁹ Na overleg met de Raad gaf hij hun ook vrijheid van godsdienst en het recht handel te drijven,²⁰⁰ mits zij zich strikt hielden aan de regelgeving van de Compagnie. In 1784 werd er een concessie aan hen gedaan met betrekking tot de verplichte arbeid; degenen die dit niet wensten, konden al eerder in plaats hiervan extra personele belasting betalen om deze zogenaamde Vliyam-plichten af te kopen.

12.9 Was Falck in zijn handelen verlicht?

In het bestuurlijk handelen van Falck is een grote mate van medemenselijkheid en 'milddadigheid' te ontdekken; Van Goor noemt hem een verlicht bestuurder omdat zijn bestuur was gericht op het welzijn van de onderdanen als onderdeel van het overheidsbeleid. Hij vond dat Falck in zijn formuleringen was beïnvloed door de Verlichting die het spirituele klimaat in Europa had veranderd.²⁰¹ De gouverneur was van mening dat aan de trotse inlanders zo nu en dan moest worden getoond dat zij belangrijk werden gevonden en dat de vlijtgenen onder hen moesten worden beloond.²⁰² Van Goor vond dat ook de wijze waarop Falck

195 Dit was een belasting die per hoofd moest worden betaald en werd in plaats van de herendienst ingesteld.

196 Hovy, *Plakkaatboek*, 84.

197 Gunawardena, *Some notes on the History of the Muslims*, 89.

198 NA, VOC inv. nr. 3143, Resolutie Raad, 8 oktober, 1765.

199 Kotelawe, 'Muslims under Dutch Rule in Sri Lanka', 183.

200 Kamil Assad, *The Muslims of Sri Lanka*, 11-12; Hovy, *Plakkaatboek*, 'Instructie voor de commandant van Puttalam en Kalpitiya', paragraaf 5: de landsvergadering moest zich schicken naar de landsgebruiken, die door de Wannia's en de Mooren in 1767 waren opgegeven.

201 Van Goor, *Jan Compagnie*, 28.

202 NA, VOC inv. nr. 3154, Iman Willem Falck aan de Hoge Regering, 3 augustus 1769.

de strafvervolgning verzachtte, getuigde van verlicht handelen.²⁰³ Zoals in de paragraaf over Falck als rechtshandhaver naar voren werd gebracht, werd zijn humane houding door de meeste Compagniesdienaren en vrije burgers gewaardeerd.

Kan echter Falck het etiket van een verlicht bestuurder worden opgeplakt? Kenmerkend voor aanhangers van de Verlichting was dat zij problemen met rede wilden verklaren en oplossen; zij kenden aan mensen een aantal natuurlijke rechten toe, waaronder juridische gelijkheid. Ook werd een regering door één enkele vorst als tiranniek gezien en ging de voorkeur uit naar verdeling van de macht over onafhankelijke groepen. Aan de ene kant verzette het verlichtingsdenken zich tegen privileges, omdat deze rechtsongelijkheid betekenden, aan de andere kant werden deze privileges als een waarborg tegen vorstelijke willekeur gezien.

Falck was gevormd in de directe omgeving van de behoudzuchtige en het standbewuste Utrechtse regentenkringen. Een zekere mate van behoudzucht kwam naar voren in zijn soms wat voorzichtig optreden en standbewust was hij tot op zekere hoogte. Hij moest niets hebben van oproer tegen de overheid maar vond wel dat degenen in Patria die ervoor hadden gezorgd dat de situatie 'hachgelijk' was geworden op Ceylon als gevolg van de Vierde Engelse Oorlog niet meer verdienden dan 'waarlijk méér dan verachting'.

Falck herkende zich in de kritiek op de gevestigde regentenelite en de kabaal aan het Stadhouderlijk Hof, maar wees de aantijgingen van de patriotten aan het adres van zijn Prins af. Hij schreef 't Is immers tegenzeggelijk, Soeverein te willen worden van een land, 't welk men eerst zoude gaan bederven' en maande 'hartelijk dat de voorstanders rechten en vrijheden niet zullen ijveren met onvoorzichtigheid, en gedaane zaaken, die niet herdaan kunnen worden, niet tot walgens toe zullen herhaalen en beschimpen. Hier door blijven de gemoeieren van beide kanten aan 't gisten, en de middelen tot verbetering blijven aan de spijker hangen'.

De opvattingen van de opkomende patriotten toetste hij aan hun denkbeelden over de verdediging van de Republiek en de overzeese handelsvestigingen. Hij vond dat zij hun ideeën rustig op hun studeerkamer zaten uit te denken en niet wilden begrijpen dat zij met al hun opvattingen niet in staat waren 'onze O.I. bezittingen', waarin zij echter groot belang stelden, 'tegen eene vijandelijke aanranding te dekken'. Hij moest niets hebben van 'al wat de partijzucht tracht in te boezemen'.²⁰⁴

In de ogen van Schrikker kenmerkten zich de ontwikkelingen op Ceylon vanaf Falck en daarna in veel opzichten in een typische Nederlandse aanpak: de Nederlandse Verlichting had een sterke traditionele Christelijke component en 'when civil society, in the form of "academic" societies, expressed its concern for the natives of the colonies it was usually in the context of the mission and its role in the native societies'. Zij merkt terecht op dat iedere vorm van gedwongen arbeid: slavernij of dwangarbeid, geaccepteerd was zolang mensen goed werden behandeld.²⁰⁵ Zij plaatst op die wijze vraagtekens bij het nogal positieve beeld

²⁰³ Van Goor, *Jan Compagnie*, 174.

²⁰⁴ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (extract); afkomstig uit een brief vermoedelijk eind 1783 begin 1784. Het betreft hier een extract uit een brief van Iman Willem; gelet op het handschrift was dit gedaan door Otto Willem.

²⁰⁵ Schrikker, *Expansion and Reform*, 112.

dat Burnand schetst in zijn *Fragments on Ceylon* over Falck, Van de Graaff en Van Angelbeek als verlichte bestuurders.²⁰⁶ Schrikker stelt aan de orde hoe met het beeld van Burnand moet worden omgesprongen; moet het serieus worden genomen of tekende hij een denkbeeldige voorstelling ter illustratie? Misschien was het stuk geschreven ter ondersteuning van de Britse gouverneur Sir Thomas Maitlands²⁰⁷ eigen ‘enlightend’ manier van aanpak. Waren Van de Graaff en zijn dienaren inclusief Burnand werkelijk beïnvloed door de heersende verlichte politieke gedachte? Omdat Burnand zijn verhaal eveneens terugvoerde op Falck, mag deze vraag daarom eveneens op hem slaan.

Falck toonde zich een humaan en integer persoon tegenover de Compagniesdienaren en de lokale bevolking, gedreven door een grote mate van christelijke tolerantie. Deze houding komt in alles tot uitdrukking; in zijn bestuursstijl als voorzitter van de Raad, zijn audiënties met de koninklijke gezanten en in zijn optreden als rechtshandhaver. Hij dreef nimmer geschilpunten op de spits in tegenstelling tot Van de Graaff, die wel de confrontatie opzocht. Hij toonde begrip voor de Singalese cultuur en religies en wist daarvoor een betere verhouding met de bevolking te bereiken. Maar of dit hem een verlicht bestuurder maakte is de vraag, ondanks de eerdere opmerkingen van Van Goor. In de achttiende eeuw nam overal het verlichtingsdenken toe, ook in Azië onder de Compagniesdienaren.

12.10 Conclusie

Quod bonum, faustum, fortunatum.²⁰⁸

Kenmerkend voor het bestuurlijke handelen van Falck was zijn veelzijdigheid in alle competenties van het gouverneurschap. Hij werd door zijn tijdgenoten gezien als een kundig en integer bestuurder. Hij werkte nauw samen met de leden van de Raad van Ceylon, in het bijzonder met zijn vertrouwelingen daarbinnen en elders in de vestigingen in Zuid-India en in de Hoge Regering. Hij toonde een grote mate van tolerantie ten aanzien van niet calvinistische en andere religieuze stromingen. Hij zelf steunde op een diep geworteld geloof.

Het etiket van verlicht bestuurder is niet gemakkelijk op Falck te plakken. Zijn deelname aan verschillende wetenschappelijke genootschappen die volgens Zwager²⁰⁹ een kenmerk waren van de Verlichting maakte hem op zichzelf niet tot een ‘verlichte geest’.

Zijn medemenselijkheid en humaan optreden tegenover zijn ondergeschikten en de Singalese bevolking; zijn christelijke tolerantie en afschuw van de schraapzucht doen hem wel passen in de geest van de achttiende-eeuwse Verlichting.

²⁰⁶ Schrikker, *Expansion and Reform*, 93; Burnand, *Fragments on Ceylon*.

²⁰⁷ Sir Thomas Maitland (1754-1824), gouverneur van Ceylon (1805-1811).

²⁰⁸ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 21 januari 1767; de uitdrukking is: ‘Quod bonum, Felix faustum que sit’, Wat goed, gelukkig en gezegend moge zijn, moge het goed en gelukkig aflopen. Falck refereerde hier aan de situatie op Ceylon tegenover neef Otto.

²⁰⁹ Zwager, *Verlichting*, 102.

Zijn gezondheid liet hem regelmatig in de steek; in deze perioden beïnvloedde dit echter niet zijn bestuurlijk handelen. Het had hem aan het denken gezet over zijn toekomst bij de Compagnie en over een eventuele verlenging van zijn contract.

De morgenstond had geen goud in de mond; Falck vroeg zich met zijn pessimistische aard af of het op de lange duur goed zou aflopen. Later bleek dat hij twijfelde aan zijn capaciteiten als gouverneur.